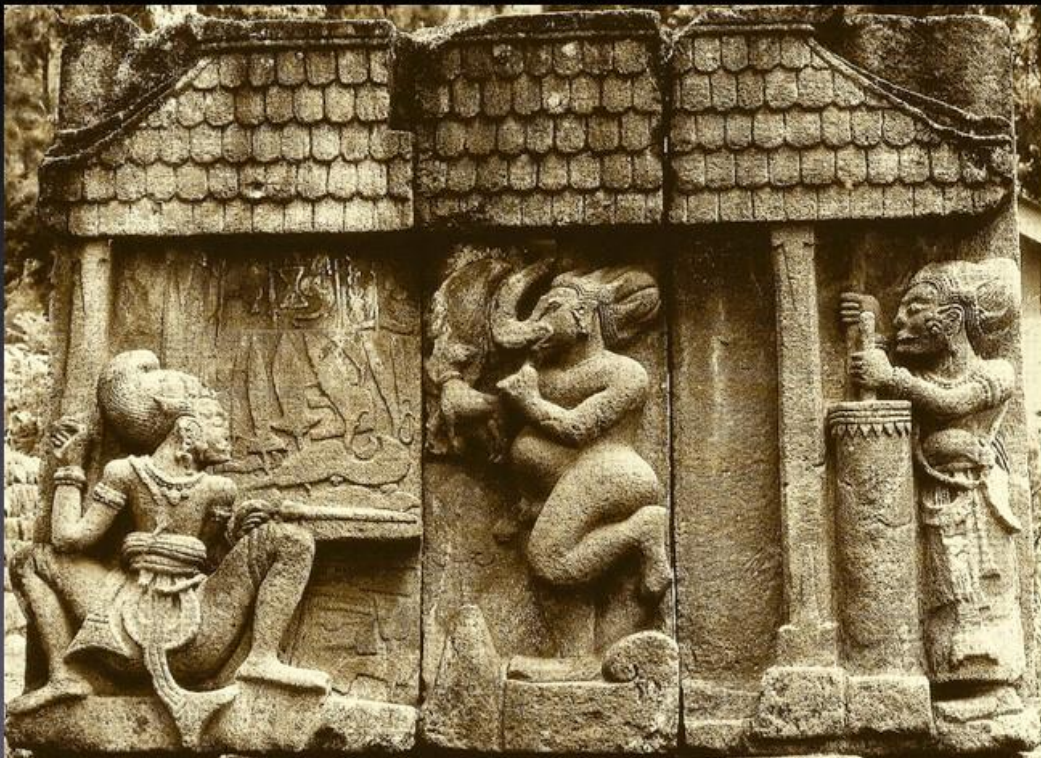

Chapter I

The Crafting, Nomenclature and the Symbolic and Magic Universe of the Kris

The Krisdisk

Kris (Keris)-types by Karsten Sejr Jensen

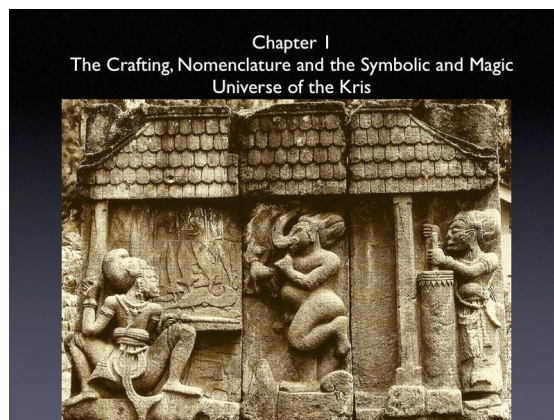
Table of Contents**Chapter 1** *The Crafting, Nomenclature and the Symbolic Universe of the Kris* 1-55

Table of Contents	2
Preface	11
Acknowledgment	12
Introduction	12
Area of Distribution, Definitions, Crafting of a Kris and the Symbolic Universe of	
The Kris	14
The Distribution	14
The Definition of the Kris	15
The Blade	15
The Mendak and Selut	16
The Hilt	16
The Sheath	17
The Crafting of a Kris	20
Pamor	21
The Forging Scene at Candi Sukuh	23
The Forging Process	24
The Terminology of the Blade - The Wilah	27
The Decoration in Iron and Gold	30
The Symbolic Universe of the Kris	32
The Tree of Life	32
The Mountain	34

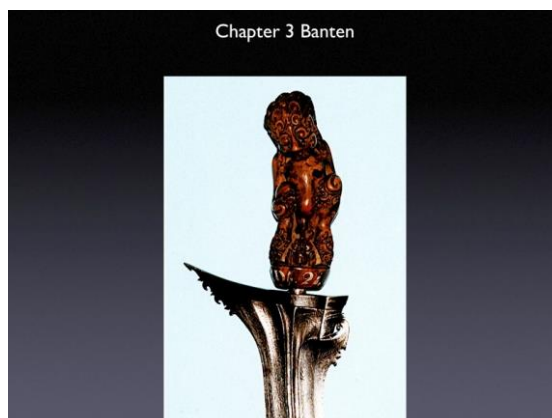
The Lingam-Yonin	34
Ganesha	36
The Lizard	36
The Cock	37
The Naga	37
The Ancestor/Raksasa/Yaksha	39
The Stylized Ancestor/Raksasa/Yaksha	43
The Tumpal	44
Garuda	45
The Ship	47
	3
The Lotus	48
The Rice	49
Tantrism	49
The Kris as a Symbol of the Culture and the History of Indonesia	50
The Magic of the Kris	51
The Magic Design of the Kris	51
The Empu imbues the Kris with Magic Power	51
Isi/Tuah	52
Counter Magic	52
The Storage of the Kris	53
The Maintenance of Power of the Kris	53
The Way the Kris expresses its Wishes	53
The Magical Qualities of the Kris	53
The Pusaka Krisses	54

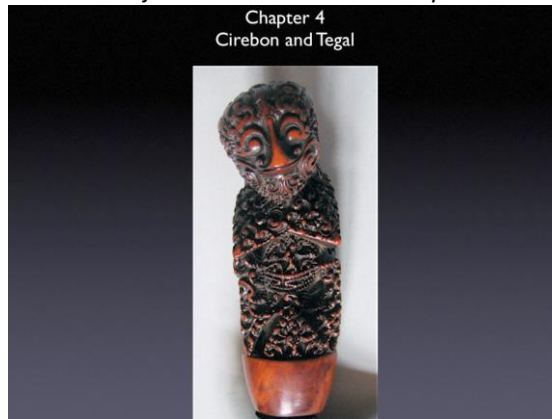
Chapter 2 Early Krisses 1-44

Sources of the Origin of the Kris and its Ancient History	2
The Origin of the Kris and Early Krisses	6
Early Krisses	15
Kris Buda	15
The Knaud Kris	16
The Sidemen Kris	17
Ki Sudamala Kris	19
The Majapahit-Krisses and Other Early Types of Magical Krisses	20
Sajen Krisses	20
The Medium Sized Majapahit-Krisses	22
The Big Majapahit-Krisses	24
Theories about how the Majapahit-Krisses were used	26
Dating and Production of the Majapahit-Kris	29
Other Types of Early Magical Krisses	32
Krisses in the Early European Collections	36
Characteristics of the 15th-17th Century Krisses from Banten - Western Java	37
Conclusion	41

4

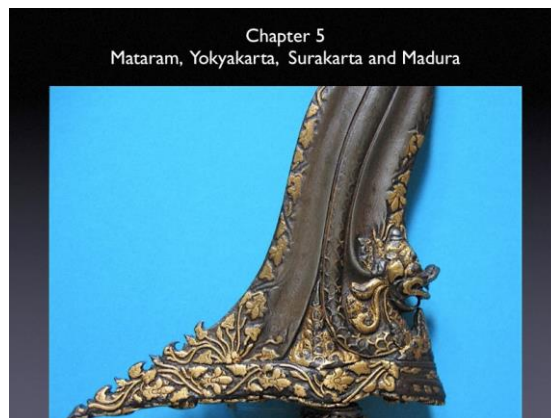
Chapter 3 Banten 1-37

Banten - Western Java	2
The Types of Hilts	3
The Mendaks	6
The Blades	6
The Sheaths	7
Type 1 Krisses	8
Type 2 Krisses	28
Type 3 Krisses	33
The Kris of Rembrandt	37

Chapter 4 *Cirebon and Tegal 1-21*

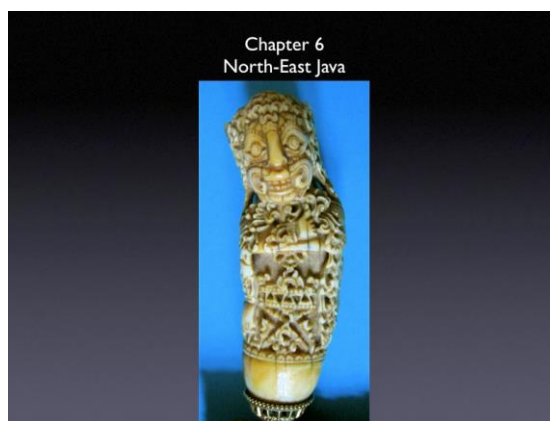
Krisses from Cirebon and Tegal	2
The Bima Type	3
The Type of the Raksasa/Princely Ancestor with Folded Arms	10
The Dursasana/Rajamala Type	13
The Stylized Ganesha Type	16
	5

Chapter 5 *Mataram, Yokyakarta, Surakarta and Madura 1-32*

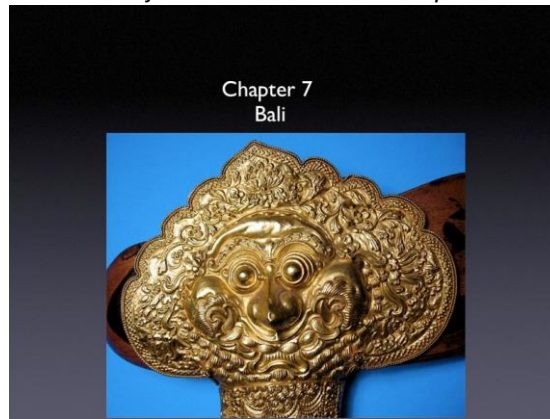
The Central Javanese Krisses	2
The Nunggak Semi Hilts	2
Mendak/Selut	4
Blades	4
Sheaths/Wrangka	6
Krisses from Mataram, Yokyakarta and Surakarta	8
Wedung	19
Dwisula	20

<i>Madura</i>	21
Hilts	21
Mendaks	22
Blades	22
Sheaths	22
Tourist Krisses	23
Krisses from Madura	24

Chapter 6 *North-East Java 1-32*

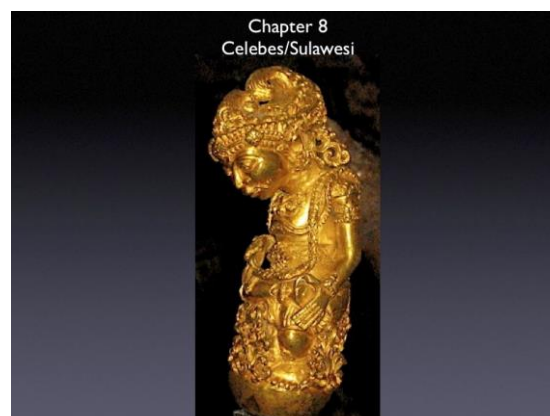
North-Eastern Java	2
Hilts	2
The North-Eastern Javanese Nunggak Semi Type	2
The Nyamba Hilt	3
The Ravana Hilt	4
Type 3 and 4 Hilts in the Early European Collections	5
Mendaks, Blades and Sheaths	6
Krisses from Eastern Java	6
The Eastern Javanese Nunggak Semi Type and Bébondollan Type	6
The Nyamba Type	10
The Ravana Type	14
Type 3 Types from the Early European Collections and other Collections	16
Type 4 Types from the Early European Collections, other Collections as well as different Variations of the type	21
Balinese- and other Types	26

Chapter 7 *Bali* 1-38

Krisses from Bali and Lombok	2
Balinese Hilts	3
Bébondollan and the Cubistic Designed Hilt, Cecekahan	3
Grantim, Lotjeng, Djalir and Cecanginan Hilts	4
Figural Hilts	6
Bayu	6
Bhuta Nawasari	7
Durga	8
The Demonic Boy	9
Kocet-Kocetan	10
Selut and Mendak	11
Blades	11
Sheaths	12
Tourist-Krisses	13
<i>Lombok</i>	14
Krisses	14
Krisses from Bali and Lombok	15
Ceremonial Weapon	38

7

Chapter 8 *Celebes/Sulawesi* 1-26

Celebes/Sulawesi	2
The Buginese Kris	3

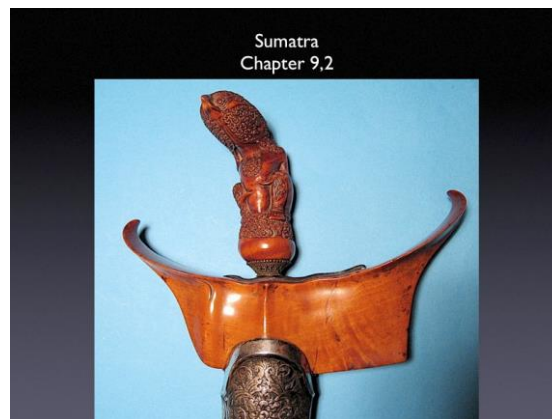
The Hilt	3
The Mendak	4
The Blade	4
The Sheath	5
The Makassar-Gowa Kris	5
The Hilt	6
The Selut	7
The Blades	7
The Sheat	8
The Buginese Krisses	9
Makassar-Gowa Krisses	17
Badek	23
<i>Krisses from Bima in Sumbawa</i>	24

Chapter 9,1 Sumatra 1-27

Sumatra Krisses	2
Palembang/Lampung	2
The Palembang/Lampung Krisses	2
Hilts	2
The Naturalistic Garuda Hilt	2
The Stylized Jawa Demam/Garuda and Ganesha/Raksasa Hilts	4
	8
The Bearish Jawa Demam/Garuda Type	4
The Long-Beaked Garuda Hilts	5
The Stylized Veiled Durga Hilt	6
Selut and Mendak	7
The Blades	8
The Sheaths	9
Minangkabau	10
The Minangkabau Krisses	11
Hilts	12
The Pangulu and the Bearish Jawa Demam/Garuda Type	12
Gayo-, Bear- and Buginese Types	13
Selut and Mendak	13

The Blades	14
Sheaths	15
Aceh and Gayo	16
The Aceh and Gayo Krisses	16
Hilts	17
Aceh: Jawa Demam/Garuda Type	17
Pangulu	17
Panjang/Bahari Kris with the Stylized Veiled Durga Hilt	18
The Gayo Jawa Demam/Garuda Hilts	19
Mendak and Selut of Aceh and Gayo Krisses	20
The Blades of the Gayo and Aceh Krisses	21
The Sheaths of the Gayo and Aceh Krisses	21
Special Characteristics of the Aceh Kris	23
Influences	23
The Rencong, Siwaih and Tumbok Lada	24
Krisses from Central Sumatra at the Malacca-Strait	25
Buginese Types	25
Hilts, Mendaks and Blades	25
Panjang Type	27
The Bearish Jawa Demam/GarudaType	27

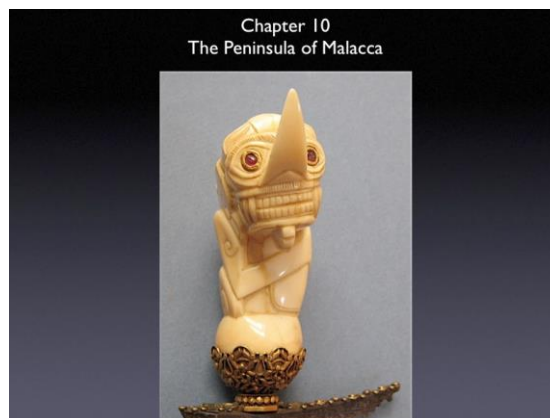
Chapter 9,2 Sumatra 1-23

Krisses from Palembang and Lampung	2
Minangkabau Krisses	17

Chapter 9,3 Sumatra 1-35

Gayo, Aceh and Batak Krisses	2
Rencong, Siwaih, Tumbok Lada and Lopah Petawaran	17
Krisses from Central Sumatra at the Malacca-Strait	23

Chapter 10 The Peninsula of Malacca 1-37

The Peninsula of Malacca	2
The Buginese Influence and the Influence of Sumatra on the Krisses from the Peninsula of Malacca	2
Hilts	3
Mendak/Pendokok	4
The Blades	5
The Sheaths	6
The Tajong and Coteng Krisses from the Northern Part of the Peninsula of Malacca and Southern Thailand	7
The Kingfisher - Tajong Kris	7
Hilts	7
Dating and Description of the Tajong Hilt	8
Mendak/Pendokok and Selut	13
The Blades	14
The Sheaths	15
The Krisses with Buginese, Sumatra- or Moro Influence	16
Tajong and Coteng Krisses from the Northern Part of the Peninsula of Malacca and Southern Thailand	27

Chapter 11 *Nias and Borneo 1-24*

<i>Nias:</i>	2
The Krisses of Nias	2
<i>Borneo:</i>	8
Banjarmasin	8
Banjarmasin Krisses	8
Special Types of Krisses from North-East Borneo	9
Hilts	9
Mendaks	10
Blades	10
Sheaths	11
Special Types of Krisses from South Borneo - Banjarmasin	12
Hilts from Banjarmasin	12
Mendaks	12
Blades	13
Sheaths	14
The Krisses from North-East Borneo	15
The Krisses from South Borneo - Banjarmasin	19

Chapter 12 *The Philippines* 1-25

The Philippines and the Sulu Islands	2
Moro-Krisses	2
	11
The Hilts	2
The Mendak	4
The Blades	4
The Sheaths	6
Area	7
The Moro-Krisses - Sundangs	8
Barung	24

Preface

Op 25 november 2005 werd de Indonesische kris uitgeroepen tot *Meesterwerk van Oral en*

Immaterieel erfgoed van de mensheid, door de directeur-generaal van de UNESCO, Koichiro Matsuura.¹ Mijn krisdisk is een eerbetoon en toewijding aan deze verklaring, die de Indonesische kris eindelijk tot de meesterwerken van het menselijk erfgoed rekent.

In 1998 verscheen mijn boek "Den Indonesiske kris - et symboladet våben - København 1998". Sindsdien hebben veel mensen me gevraagd om mijn boek in het Engels te herschrijven, maar omdat dat niet mogelijk was, heb ik ervoor gekozen om een ander soort "boek" te maken - een kris-disk die bedoeld is als een gids voor de locaties van de verschillende kris-types van Indonesië, Maleisië en de Filippijnen en indien mogelijk om de verschillende types te dateren. Een deel van het materiaal komt uit mijn boek, maar het wordt aangevuld met veel nieuw materiaal.

Ik heb ervoor gekozen om de kris-disk te maken als een soort prentenboek volgens het oude gezegde dat een plaatje meer zegt dan duizend woorden. De schijf is dus bedoeld als een verzamelaarsgids voor de geschiedenis van de kris en een gids voor de

¹ De Indonesische Kris, Traditie, Sociale functie, Kunst, Filosofie, Mystiek, Unesco Kantoor in Jakarta 2006.

verschillende kris-types, ingedeeld naar tijd en gebied. Hoofdstuk 1 geeft een beschrijving van de verspreiding, de definitie en de totstandkoming van de kris. Further it gives a description of the symbolic universe of the kris, explaining the symbolic meaning of the different parts of the kris.

Hoofdstuk 2 geeft een overzicht van de bronnen van het ontstaan van de kris en zijn oude geschiedenis, de belangrijkste verschillende theorieën over de oorsprong van de kris en een beschrijving van de vroege krissen en de theorieën over hun gebruik. Het geeft verder een beschrijving van de kenmerken van de 15e-17e eeuwse krissen van Banten in West-Java. Een beschrijving van de magie van de kris is ook opgenomen.

Hoofdstuk 3 is een beschrijving van de vroege krissen uit Banten in West-Java.

Hoofdstuk 4 is een beschrijving van de krissen uit Cirebon en Tegal.

Hoofdstuk 5 is een beschrijving van de krissen uit Midden-Java: Mataram, Yogyakarta en Surakarta en Madura.

Hoofdstuk 6 is een beschrijving van de krissen uit Noord-Oost Java.

Hoofdstuk 7 is een beschrijving van de krissen uit Bali.

Hoofdstuk 8 is een beschrijving van de krissen van Celebes/Sulawesi: De Boeginezen en de Makassar-Gowa krissen.

Hoofdstuk 9,1 en hoofdstuk 9,2 en hoofdstuk 9,3 zijn beschrijvingen van de krissen uit Sumatra.

Hoofdstuk 10 is een beschrijving van de krissen van het schiereiland Malakka.

Hoofdstuk 11 is een beschrijving van de krissen uit Nias en Borneo.

Hoofdstuk 12 is een beschrijving van de krissen uit de Filipijnen.

Elk hoofdstuk moet worden gezien als een aparte entiteit, dus elk hoofdstuk begint met pagina 1. Verwijzingen naar verschillende delen van de Krisdisk verwijzen eerst naar het hoofdstuk en vervolgens naar de

12

nummer van de figuur of het nummer van de pagina. Veel gebieden in Indonesië, Maleisië en de Filipijnen hebben hun eigen speciale nomenclatuur van de verschillende delen van de kris. Ik heb er echter voor gekozen om vooral de Javaanse namen te gebruiken, die de meest gebruikte termen zijn, om de Krisdisk een gemeenschappelijke en uniforme nomenclatuur te geven. Voor de indeling van de Dapor en Pamor van de Kris verwijs ik vooral naar Ing. G. J. F. J. Tammens: *De Kris, Magic, Relic of Old Indonesia*. Deel 1-3.

Bevestigingen

Ik wil een speciaal woord van dank uitspreken aan Curator Petra Martin, Konservator der Bildsammlung,

Irene Godenschweg en directeur Dr. Claus Deimel van het SES, Museum für Völkerkunde, Dresden, voor het feit dat ik de foto's van de oude krissen uit de collecties van het museum gratis mocht publiceren. Hetzelfde geldt voor Monique Koek van het Rijksmuseum voor Volkenkunde in Leiden, de heer Shoichiro Sakai van het Sendai City Museum in Japan, Dr. Reinhardt

Sänger in het Badisches Landesmuseum Schloss, Karlsruhe, curator Monica Lindström en Curator Bengt Kylsberg bij kasteel Skokloster in Zweden, Curator Bente Wolff bij de Nationaal Museum van Denemarken in Kopenhagen en curator Ruth Barnes in het Ashmolean Museum in Oxford. Verder wil ik conservator David van Duuren en Ingeborg Eggink van het KIT, Tropenmuseum in Amsterdam bedanken voor het feit dat ik tegen een gereduceerd tarief foto's uit de collecties van het museum mocht publiceren en ik wil ook

mevrouw Ilse Jung van het Kunsthistorisches Museum in Wenen, Dr. Thomas Psota en mevrouw Ursula Mollet en mevrouw Ursula Mollet bedanken.

Ethnografische Sammlung am Historischen Museum Bern en mevrouw Catrin Eisert en mevrouw Yvonne Brandt van de Rüstungskammer, Staatliche Kunstsammlungen, Dresden voor het feit dat ik ook foto's uit hun collecties mocht publiceren.

Een speciaal woord van dank gaat uit naar de particuliere verzamelaars die zo vriendelijk waren mij foto's van krisses uit hun collecties te laten publiceren:

De heer Martin Kerner, de heer Michael Marlow, de heer Sten Strømberg, Dr. Paul Vermeiren, de heer Jan van

Den Born, de heer Gert Wallrapp, de heer Kai Wee, de heer Shahrial Bin Tahar, de heer Cedric Le Dauphin, de heer Birger Sixten Petterson, de heer Paul de Souza. Verder wil ik de heer Achim Weihrauch bedanken voor het feit dat ik zijn foto's van krisses mocht gebruiken en de heer A.G. Maisey voor het gebruik van foto's en materiaal uit zijn artikel over "The Origin of the Kris" en hetzelfde geldt voor de heer Martin Kerner, die mij vrijelijk al zijn materiaal liet gebruiken. Ik wil in het bijzonder de heer Kai Wee bedanken en De heer Michael Marlow voor hun hulp bij hoofdstuk 10. Ik wil ook de kunstenaar Thomas Stensager bedanken voor het maken van de tekeningen, de ontwerper Peter Waldorph voor het maken van de hoes, het boekje en het disclabel van de Krisdisk en de uitgever de heer C. Zwartenkot in

Leiden voor zijn hulp.

Ik wil in het bijzonder mijn vrouw Ingrid Røder en de heer Michael Marlow bedanken, die beiden mijn tekst hebben doorgenomen en mij met raad en daad hebben bijgestaan.

Introductie

Mijn fascinatie voor de kris begon toen ik twaalf jaar oud was. Ik keek in een oud album genaamd "Around the World" en plotseling zag ik een vrij eenvoudige tekening van een kris. Ik was gefascineerd. Ik moet een kris hebben, dacht ik. Dus een paar dagen later nam ik de trein naar het centrum van Kopenhagen om in alle antiekwinkels daar een kris te zoeken. Ik keek en keek en ik kon er geen vinden, totdat een vriendelijke antiquair zei dat ik naar de winkel moest gaan

Regnegade naar een winkel genaamd Etnografica die eigendom is van *de heer Laurits Sunde*. Hij had een grote pot vol krisses. Ik koos er een en sindsdien verzamel ik krisses - het is nu 50 jaar geleden.

De kris is een wapen, dat altijd al omgeven is geweest en nog steeds is omgeven met meer projecties

13

dan bijna elk ander wapen. Het is verbonden met de geschiedenis van de kris, het gebruik ervan en de vele symbolen die met de kris verbonden zijn. De oorsprong van de kris is vervaagd tot mystieke mist. Het is echter altijd geassocieerd geweest met een sterk vleugje religieuze, magische en mystieke kwaliteiten. Het wordt zowel geassocieerd met animistische overtuigingen, de verering van voorouders als tantrisch hindoeïstisch/boeddhistisch geloof en het was en is een object van meditatie dat je verbindt met de spirituele wereld. De kris heeft een eigen ziel of een eigen geest. Het geloof in de bijzondere geestelijke krachten van de kris is echter niet alleen een geloof dat tot het verleden behoort. Het leeft nog steeds in Indonesië en ook in Europa, zowel onder Europeanen als onder Indonesiërs. De reden hiervoor is de sterke symboliek die de kris

bevat, waardoor het een zeer geschikte container is voor projecties van zowel religieuze als paranormale capaciteiten. Het heeft een formidabele symbolische reikwijdte, die zich uitstrekt van de aarde tot de hemel en tot de onderwereld. Zelfs de productie van een kris wordt geassocieerd met religieuze rituelen. Dit proces heeft een speciale persoon, de *Empu*, die in staat is om zowel de spirituele krachten als het smeedproces te beheersen.

De kris is een wapen van hoge artistieke en ambachtelijke kwaliteit. Zelfs een gewone kris is een kwaliteitsproduct, waarvoor gedurende een langere periode de inspanningen van verschillende experts nodig waren. Verder is de kris een van de wapens, die het nauwst verwant is aan zijn eigenaar. Een kris moet overeenkomen met zijn eigenaar - zijn alter ego zijn. Zo niet, dan is het gevaarlijk om het te hebben. De kris kan ook de container zijn van de geschiedenis van een familie. De zogenaamde *Pusaka-kris* - een heilig erfstuk - van generatie op generatie geërfd van vader op zoon - bevat de geschiedenis van de familie en de geest van de familie. Helaas gaat deze kennis verloren wanneer een *Pusaka-kris* het contact met zijn familie verliest. Je kunt echter heel wat begrijpen over een kris, als je de symboliek ervan kent. Je kunt het fx dateren, het in zijn historische context plaatsen en zien uit welk deel van Indonesië het komt.

Het verspreidingsgebied van de kris is zowel wat tijd als plaats betreft zeer uitgestrekt. Maar gelukkig vertonen de krissen verschillen, waardoor het vaak mogelijk is om te zien waar het vandaan komt en in veel gevallen ook uit welke periode. Deze identificaties kunnen worden gedaan aan de hand van het lemmet (*Wilah*), de gevestring (*Mendak/Selut*), de schede (*Wrangka*) en het gevest (*Ukiran*). Het lemmet is echter het moeilijkst te identificeren, deels omdat veel van de bladtypen over grote gebieden verspreid zijn, en deels omdat de bladen werden geëxporteerd of met de personen door Indonesië werden verplaatst. De datering van een lemmet wordt zelden met zekerheid gedaan, tenzij de kris een datum heeft of de geschiedenis van de kris bekend is. Het probleem is deels dat kris-messen door de eeuwen heen op dezelfde manier zijn gemaakt en gevormd, omdat de traditie van het smeden van vader op zoon is geërfd, en deels omdat het lemmet veel ouder kan zijn dan de rest van de kris en uit een ander deel van Indonesië dan de rest van de kris. Ook al zijn de messen verschillend, het onderwerp is nog steeds niet goed onderzocht, dus mijn aanduidingen van plaats en datering van de messen zijn alleen te zien als ruwe richtingslijnen. In tegenstelling hiermee zijn de gevesten, *Mendak/Selut* en schedes consistent met de plaats van de kris. Daarom zijn de accessoires van de kris zeer geschikt om zijn laatste plaats/woonplaats te identificeren. De gevesten zijn echter het meest betrouwbaar, omdat ze zich duidelijker van elkaar onderscheiden dan de schedes en de *Mendaks/Seluts* en bovendien de beste informatie geven over de ideeën die de Indonesiërs beïnvloedden. Bovendien hebben de gevesten bepaalde details, die ze onderscheiden van gevesten die in een latere periode en op andere plaatsen in Indonesië zijn geproduceerd.

The Krisdisk is published and written by Karsten Sejr Jensen. (E-mail: k.sejr@comxnet.dk)

Copyright © 2007 by Karsten Sejr Jensen

All rights reserved. This work or any part thereof may not be copied or reproduced in any form without the express written consent of the author. ISBN 978-87-991839-0-6

Verspreidingsgebied, definities, het maken van een Kris en het symbolische universum van de Kris.

De Indonesische kris is wijd verspreid in de archipel die ongeveer 13000 eilanden in Indonesië, Maleisië en de Filippijnen omvat.

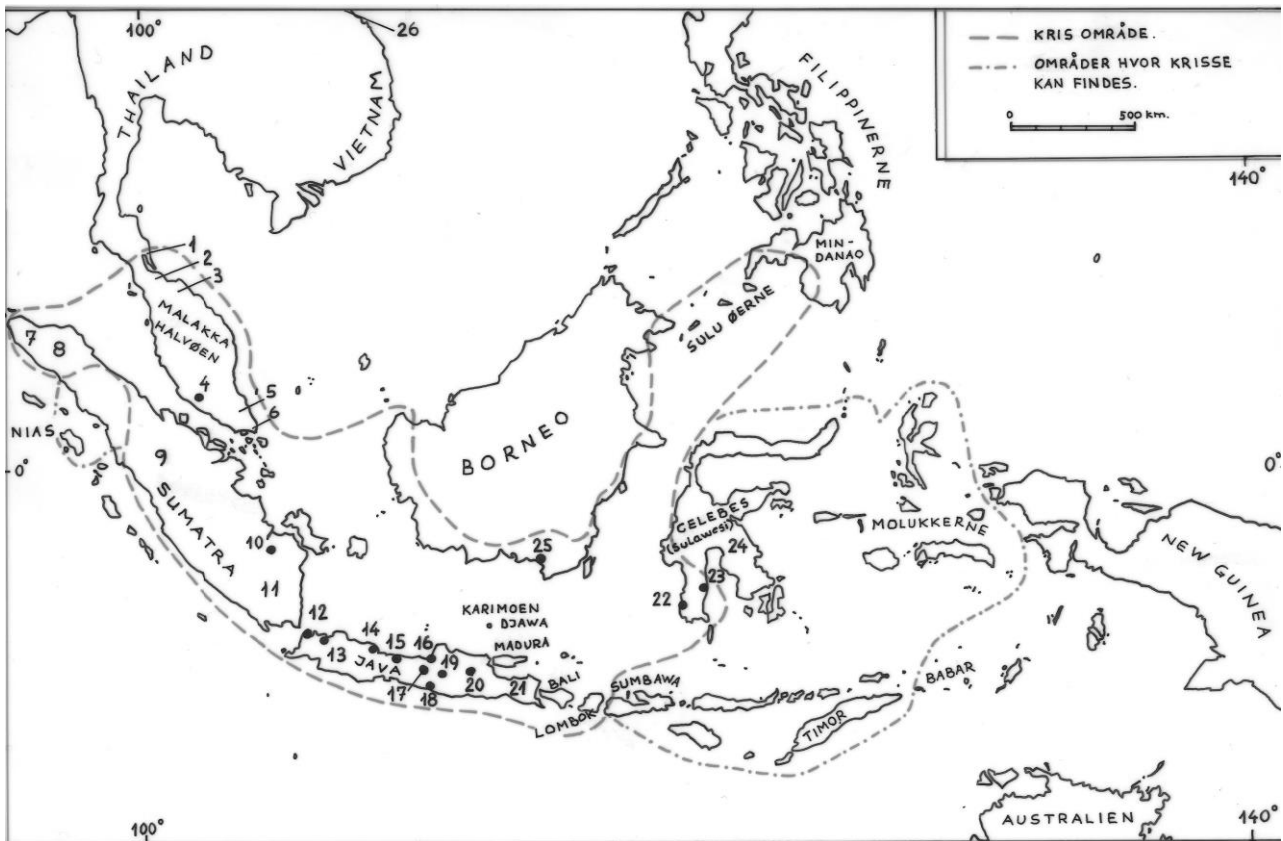

Fig 1) The areas where krisses are found. The line marked: - - indicates the main area of krisses.
 - · - indicates the area where krisses may sometimes be found.

1) Pattani, Songkhla	14) Cirebon
2) Kelantan	15) Tegal
3) Terengganu	16) Demak
4) Malacca	17) Mataram
5) Johore	18) Yogyakarta
6) Singapore	19) Surakarta
7) Aceh	20) Majapahit
8) Gayo	21) Balambangan
9) Minangkabau	22) Makassar-Gowa
10) Palembang	23) Bone
11) Lampung	
12) Banten	24) Luwu
13) Jakarta	25) Banjarmasin
	26) Dong-Son

Definition of the kris

The Blade

De kris² is van Indonesische oorsprong. Het centrale gebied is Java, dat naar alle waarschijnlijkheid ook de "geboorteplaats" is. Deze ongewone dolk is te vinden in een aantal lengtes variërend van ongeveer 10 cm tot 75 cm. Het tweesnijdende *lemmet* (*Wilah*) loopt taps toe naar de punt toe en heeft een eigenaardige asymmetrische basis (*Ganja*), die het lemmet vooral zijn karakteristieke uiterlijk geeft. Het lemmet is ofwel recht (*Dapor Bener/Leres/Lurus*) ofwel zondig (*Dapor Lok/luk/Parong*) en is uitgewerkt in ingewikkelde details³ (*Prabot*) met een oppervlak dat in bepaalde patronen is gedamasceneerd (*patroongelast*). De *Prabot* (details) kan bedekt zijn met goud (*Kinatah Emas*).

Fig 1,2) The *Prabot*
- the intricate details in the *Sorsoran*
part of the blade.

a)

b)

Fig 1,1 a,b)

a) *Dapor Bener*.

b) *Dapor Lok*.

Both have an elaborated *Prabot* covered with gold (*Kinatah Emas*)

Fig 1,3) The *Pamor* of the blade

² De oorsprong van het woord kris of keris is onzeker. *Moerbirman* denkt dat het komt van het woord *ke* = gaan, gaan naar en *iris* = heel dun plakje, wat duidt op een snijgereedschap. In de gewone taal wordt het *Keris* genoemd, maar in het Hoog-Javaans wordt *het Duwung* genoemd en in de geschreven taal *Kawi* wordt het *Curiga* genoemd, wat achterdochtig zijn betekent. Het kan erop wijzen dat de kris klaar is om elke verdachte persoon te elimineren. De kris wordt een *Tosan* (ijzer) genoemd, *Aji* (gerespecteerd) (de naam van ijzeren Pusaka-items), wat gerespecteerd ijzer betekent. In andere delen van Indonesië hebben ze andere woorden fx: Bali= *Kadutan*, Minangkabau= *Kerich*, Sulawesi= *Sale* of *Kreh*. Hari Badiarti: Kris en andere Indonesische traditionele wapens. Kunst van Azië vol 33 nr. 5, p 73.

³ Er is veel onduidelijkheid over hoeveel Dapors er zijn. Zowel de Indonesische als de Europese schattingen lopen sterk uiteen, van 51 tot 745. Zie Karsten Sejr Jensen: Den Indonesiske Kris, 1998 p 13 noot 28.

Between the hilt and the blade is a kind of cup, *Mendak*. If it includes the lower part of the hilt (*Bungkul*), it is called *Selut*. They both symbolize the Lotus flower.

Fig 1,4 a) *Mendak*

Fig 1,4 b) *Selut*

The Hilt

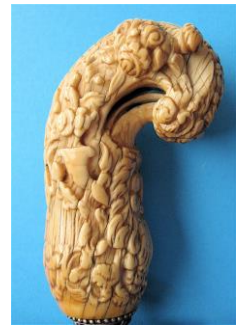
Het gevest (*Ukiran*), dat meestal een gehurkte figuur (voorouder - *Raksasa/Yaksha*) of een *Garuda-vogel* afbeeldt, wordt meestal gemonteerd door de tang (*Peksi*) met doek te bedekken en over de tang naar beneden te drukken. Het is dan mogelijk om het handvat in de meest geschikte hoek te draaien.

a)

b)

c)

d)

e)

f)

Fig 1,5 a, b, c, d, e, f) a, b, c) The *Raksasa/ Yaksha/ancestor* hilt in naturalistic and stylized shapes:

- a) Banten,
- b) Mataram.
- c) Madura.

d, e, f) The *Garuda* hilt in naturalistic and stylized shapes:

- d) Songkhla/Pattani.
- e) Celebes, Sumatra and Malaysia.
- f) Sumatra and Malaysia

The Sheath

De schede, *Wrangka*, bestaat uit twee delen, het bovenste bootvormige ⁴ deel genaamd *Gambar/Wrangka* en het onderste deel genaamd *Gandar* (de stok). De schede wordt meestal gevormd door de *Gambar* en de *Gandar* aan elkaar te *lijmen*, maar af en toe wordt de schede uit één stuk gemaakt, *Wrangka Iras*. Dit geeft aan dat het een kostbare kris is. Soms is de *Gandar* bedekt met een metalen omhulsel, *Pendok*. Als de *Pendok* naar voren open is, wordt het *Pendok Blewah* genoemd. Als er een versierd stuk metaal in de opening wordt gestoken, wordt het *Pendok Slorok* genoemd. Als het geen opening (spleet) aan de voorkant heeft, wordt het *Pendok Bunton* genoemd. Als de spleet aan de bovenkant gesloten is, wordt het *Pendok Topengan* genoemd. Er zijn 7 hoofdtypen *Wrangka*'s: 1) *Gayaman*⁵ met de noot- of niervormige *Gambar* is de informele schede. 2) *Ladrang* is de formele schede met zijn gebogen voor- en achterdeel als een oud schip. 3) *Het oude Ladrang type*, dat je nog steeds op Bali kunt vinden, heeft een minder gebogen voorpand. Het dateert uit de 15e eeuw en is het oudste schede-type. 4) *Sandang Walikat* is een eenvoudigere schedevorm. Het kan worden gebruikt als een manier om een kris te dragen die aan het zicht is onttrokken of om op te bergen. Maar het grotere Balinese type kan worden gedragen met formele kleding op Bali en Lombok. 5) *Het Makassar-Gowa (Ladrang) type* is een mengeling van het oude *Ladrang type* en het *Tanggah type*. 6) Het *Tanggah type* heeft een rechthoekige *Gambar*. 7) Het halvemaaanvormige type, *Gambar-Tanggala*.

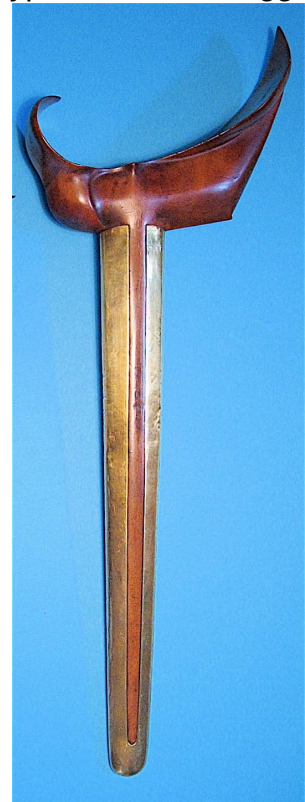
a)

b)

c)

d)

⁴ Het woord *Wrangka* kan verwijzen naar grootvizier of gevangenis. Het betekent dat de schede als een grootvizier de kris beschermt tegen vijandige invloeden, de macht van de kris in goede banen leidt en als een gevangenis de buitenwereld beschermt tegen zijn macht. Garrett en Bronwen Solyom: *De wereld van de Javaanse Keris*, Honolulu, USA 1978, p 40.

⁵ *Gayaman* is de naam van een eetbare noot. *Gayam* is een *Inocarpus-boom* met vlezig vruchten die gekookt worden gegeten.

e)

f)

g)

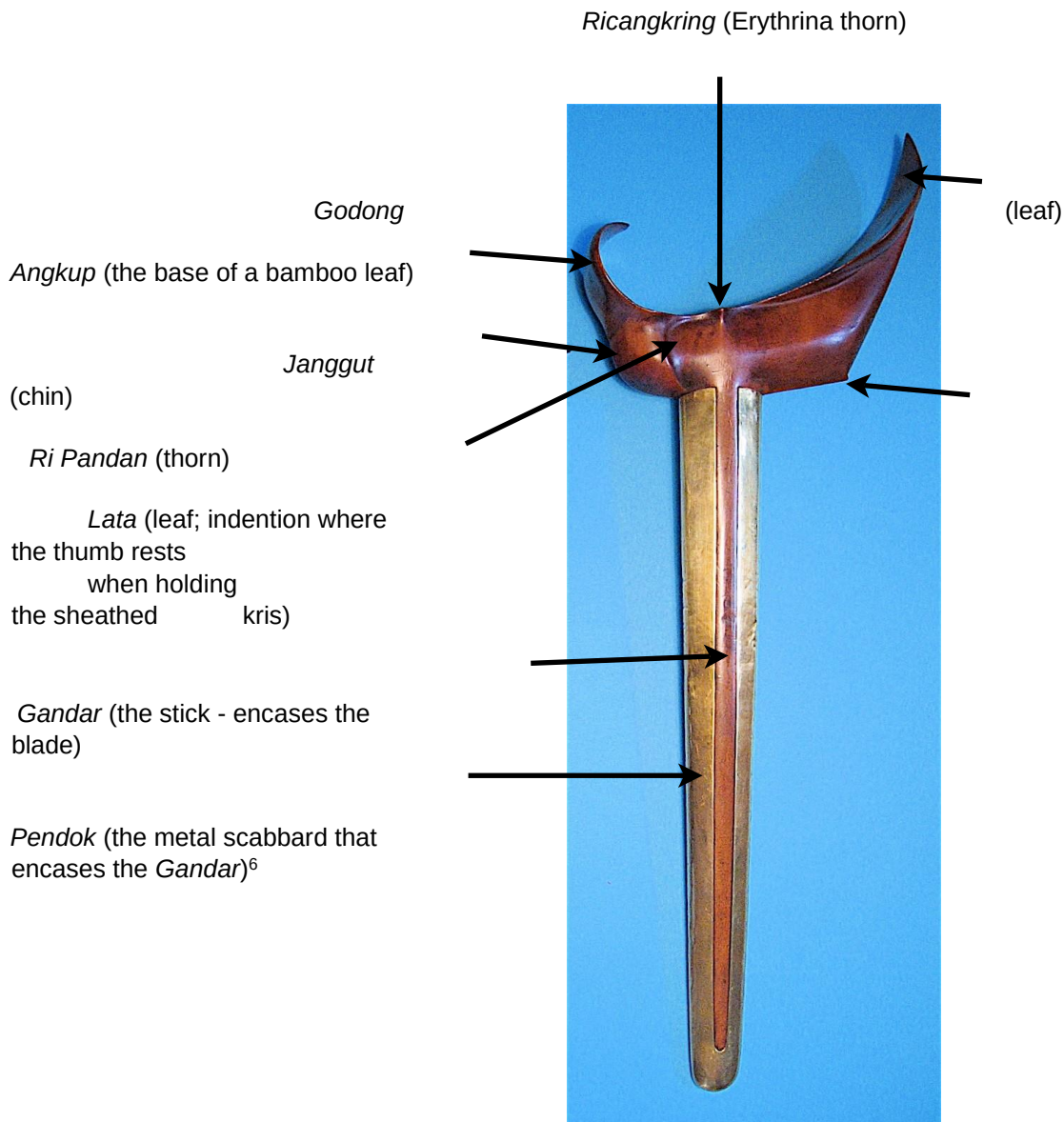
h)

Fig 1,6 a, b ,c, d, e, f, g, h, i)

a) Gayaman with *Pendok Slorok* painted red (*Pendok Kemalo*), Yogyakarta.b) Gayaman with *Pendok Slorok*, Surakarta.c) *Ladrang* with *Pendok Bunton*, Yogyakarta.d) *Ladrang*, *Wrangka Iras* with *Pendok Blewah*, Surakarta.e) Old *Ladrang*, *Wrangka Iras*, Mataram.f) *Sandang Walikat*, *Wrangka Iras*, Surakarta.g) *Makassa-Gawo Ladrang*, Celebes.h) *Tanggah*, Celebes.i) The Crescent-shaped type - *Gambar-Tanggala*, Sumatra.

i)

19

⁶ De *Pendok* van deze kris is in goud en onversierd. Maar vaak zijn de *Pendoks* versierd met motieven uit de natuur en de mythologie, zoals bergen die *de berg Meru* vertegenwoordigen - de as van de wereld, dieren, vegetatie (die de boom des levens symboliseert), vlammen (die een sterke spirituele kracht symboliseren), Tumpals (die de fallus of berg symboliseren), gestileerde Garuda's, Naga's, Raksasa's en Kala-maskers. Al met al symboliseren deze elementen *Gunungan*, de boom des levens - de kosmos die de schede en de kris omhult. De Javanen groeperen de patronen in 4 categorieën: 1) Geometrische decoratie 2) Vlamdecoratie (*Lidap Api*), 3) Wijnstokdecoratie (*Lung-Lungan*) en 4) Vegetatie en dierendecoratie (*Alas-Alasan*). Achim Weinrauch: Der Kris in Indonesien, Bazel 1996, p 127-135.

type from Surakarta.

Het maken van een Kris

Wanneer een man een kris verwierf, was het uiterst belangrijk dat deze werd aangepast aan zijn persoonlijkheid, als een "alter ego". De kris van de bruidegom fx zou naar zijn bruiloft kunnen worden gestuurd, als hij zelf niet in staat was om deel te nemen. Een Indonesiër, die een kris wilde laten maken, moest goed letten op zijn dromen en de profetieën die hij misschien van een *Dukun*⁷ had gekregen. Hij kwam dan ook vaak naar de smid (*Empu*) met veel instructies over hoe hij de kris moest "huwen" (kleermaken) naar zijn persoonlijkheid. Het was belangrijk dat de koper van de kris het juiste spirituele karakter en de juiste kracht had om de voor hem gemaakte kris te hanteren. Het zou een zeer slecht effect kunnen hebben op de koper van de kris, als de kris werd belast met te veel macht ten opzichte van hem. Daarom werden krisses zelden gestolen. De dief zou in levensgevaar kunnen verkeren en hoogstwaarschijnlijk zou hij het aan niemand kunnen verkopen, omdat niemand het zou wagen een kris te kopen met een kracht die hem onbekend was.

Het zou ongeveer 6 weken duren om een gewone kris te produceren. Maar het kan jaren duren om speciale krisses te maken. Het maken van krisses was voorbehouden aan een speciale groep mannen met een lange familietraditie van kris-crafting. De titel van de messenmaker, *Empu*, werd alleen gegeven aan mannen met speciale gaven. De titel werd verder bewaard aan wijzen, priesters van wijsheid en hofdichters. Hij werd gezien als bemiddelaar tussen de goden, voorouders en de mens. Hij was in staat om te communiceren met de goden en de geesten van de voorouders en hun kracht in het mes te injecteren⁸. Op Bali golden fx-messenmakers (Pandé *Wesi genaamd*) als priesters, die het heilige reinigingswater mochten bereiden, en zij waren de enige ambachtslieden die hun eigen tempel hadden in Bersakih, het heiligste en grootste tempelcomplex. Volgens hun heilige geschriften waren ze allemaal verwant aan *Brahma*, de scheppergod zelf. De *Empu* was nauw verbonden met de prins. Hij kreeg meestal land van de prins en was vrijgesteld van het betalen van belasting in ruil voor het maken van de wapens van de prins en het bewaken van hem en zijn leven. De *Empu* moest beschikken over uitgebreide technische kennis, maar ook kennis van de menselijke natuur en kennis van het occulte. Het maken van krisses werd beschouwd als een heilige daad die veel offers vereiste. De smederij moest worden ingewijd en omgevormd tot een heilige plaats - een tempel. Voordat het proces begon, werd de smid verondersteld zich gedurende een lange periode

⁷ De *Dukun* was een soort sjamaan en genezer.

⁸De geest of de wil van de kris werd *Hantu* (geest), *Isi* (inhoud) of *Tuah* (magische kracht) genoemd. Zie pagina 52.

van seks te onthouden en trok hij zich terug in de bergen om te mediteren. Het was een heel kwetsbaar proces omdat boze geesten overal op de loer lagen om het proces te bederven. Hij zou daarom kunnen proberen hun aandacht af te leiden door eerst een eenvoudig gereedschap te maken van het ijzer en staal dat bedoeld was om de kris te vervaardigen. Omdat de boze geesten geen interesse hadden in zo'n gereedschap, zouden ze al snel hun interesse in het proces verliezen en op een geschikte dag, astrologisch bepaald, kon de *Empu* beginnen het gereedschap om te smeden tot een kris.

21

Pamor

De kris bestaat uit drie lagen. Een centrale kern van staal die aan weerszijden is omgeven door een laag *Pamor*⁹, een ijzermengsel dat nikkel bevat. IJzer van meteorische oorsprong¹⁰, dat nikkel bevat, had de voorkeur voor het maken van *Pamor*. Dit materiaal was moeilijk te verkrijgen, omdat de enige plaats om het te krijgen was uit het paleis van Surakarta, dat de

Prambanan meteoriet op de binnenplaats. Het was zo duur dat 30 gram in 1935 evenveel kostte als 60 gram goud.¹¹ Het waren dus alleen de rijke mensen die zich een kris met *meteorische Pador konden veroorloven*. De armere mensen lieten het maken van ijzer uit *Luwu* van Celebes. Vanaf begin 1900 werd het mogelijk gemaakt van het pure nikkel dat de Europeanen naar Indonesië importeerden. Het was natuurlijk veel goedkoper, en hoewel de *Pamor* geproduceerd met puur nikkel erg helder en mooi was, miste het de magische kracht van de *Prambanan-meteoriet*, die essentieel was. De *Pamor* is de essentie/ziel van de kris. Het maakt de ziel en de kracht van de kris vast. Je zou kunnen zeggen dat de *Pamor* de energie bevat die de *Empu* in de kris heeft gestopt. De patronen van *Pamor* zijn in de natuur te vinden in de nerven van bomen, de nerven van stenen, in de waterstromen en in de structuren van vegetaties. Daarom zijn veel *Pamor-patronen* vernoemd naar natuurverschijnselen. De *Pamor* wordt dus beschouwd als bepaalde energiep Patronen, die enige gelijkenis vertonen met de *taoïstische* patronen van

⁹ *Pamor* is een Javaans woord. Het woord is afgeleid van het woord *amor* of *awor*, wat een mengsel betekent zonder een volledige fusie. Groneman, Dr. J.: *Der Kris der Javaner* xlx p 130. *Int. Arch. für Ethnographie* 1910, 13, 19, 21. Het is een welte - en niet een patroon dat ingebakken zit in de structuur van het staal zoals de Indiase en Perzische *wootz-patronen*.

¹⁰ Van een goede kris wordt gezegd dat hij minstens zeven verschillende soorten ijzer uit verschillende plaatsen bevat. De kris van *Huang Tuah*, de Maleisische held, zou 20 verschillende soorten ijzer hebben bevat. Dus hoe meer verschillende soorten ijzer een kris bevatte, hoe sterker zijn kracht. Om echt krachtig te zijn, moest het een mengsel bevatten van het ijzer uit de hemel, dat wil zeggen meteorijzer en ijzer van de aarde. Op deze manier was de hemel "getrouwd" met de aarde. Sommige schrijvers zeggen dat het een mythe is dat oude krissen meteorijzer bevatten, aangezien het enige bewijs dat krissen meteorijzer bevatten uit de 18e/19e eeuw stamt. Sommige Indonesische schrijvers houden vol dat de oude krissen meteorijzer bevatten met *titanium* en niet met nikkel. Volgens de wereldberoemde meteorienexpert Dr. Vang Fabritius Buchwald wordt *titanium* alleen in meteorieten aangetroffen als zeer kleine sporen van *titanium*, maar het gehalte aan nikkel kan oplopen tot 20%. De *Prambanan-meteoriet* bevat 9,4% nikkel en geen *titanium*. Maar het is nog steeds een open vraag of de oude krissen meteorijzer bevatten. Het is bekend dat het ijzer uit *Luwu* op Celebes, dat vroeger bij de productie van kris werd gebruikt, een kleine hoeveelheid nikkel (0,4 %) bevat. Daardoor is de *Pamor Luwu* nogal grijsachtig en een beetje saai in vergelijking met de *Pamor* die werd geproduceerd uit de *Prambanan-meteorieten*, gevonden op Java in de buurt van *Surakarta* in de 18e eeuw. De ene werd in 1784 gevonden, maar werd al snel opgebruikt en de andere in 1797, die veel groter was, bestaat nog steeds in de kraton van *Surakarta*.

¹¹ Bambang Harsrinuksmo : *Encyclopedie van de Nationale Cultuur*, Jakarta 1988, p 133

Chi-energie - de kosmische vitale energie¹². Op een vergelijkbare manier denken Indonesiërs dat het heelal doordrongen is van een energie, die achter alle stoffelijke vormen in het heelal schuilgaat. De patronen creëren foto's - ze praten met je onbewuste en fantasie. Dus als je naar een *Pamor-patroon* kijkt en je fantasie laat werken, zie je misschien foto's van de meest uiteenlopende soorten. Er zijn veel patronen. Hoeveel het er zijn, is echter onzeker¹³. Maar voor de Indonesiërs heeft elk patroon een bepaalde betekenis en kracht, die je moet kunnen beheersen, wil de kris van jou je geluk brengen.

¹² Het taoïsme is een Chinese filosofie, die de wereld ziet als energiepatronen die worden gevormd door de interactie tussen twee kosmische energieën, *Yin* (het vrouwelijke) en *Yang* (het mannelijke). *Chi/Qi* is de Chinese naam voor *Prana* (Sanskriet woord dat adem betekent), dat wordt opgevat als de vitale, levensondersteunende kracht van het universum.

¹³ Dr. J. Groneman denkt dat er 24 patronen zijn, anderen noemen er 60 en Drs Hamzuri noemt er 122. Ing. Tammens somt er 216 op. Dr. Groneman reduceert het aantal patronen tot slechts 5 basispatronen waaruit je alle patronen kunt afleiden.

Fig 1,8 a ,b, c, d ,e) Different kinds of common *Pamors*.

1. *Pamor Adeg* (rechtdoor). Deze Pamor is een Pamor *Mlumah* en *Rekan*¹⁴. Het bestaat uit min of meer parallelle lamineringen langs het blad. Het is een van de oudste Pamors - het wordt vaak gevonden op de oude *Majapahit*-messen . Er wordt gezegd dat het een zeer sterke kracht heeft (*Tuah*) en in staat is om rampen veroorzaakt door boze geesten te voorkomen.
2. *Pamor Beras Wutah* (verspreide rijst) is de meest voorkomende Pamor. Het is een Pamor *Mlumah* en *Tiban*. De Pamor verschijnt als wolkachtige kronkelende formaties langs het blad. Het heeft een goede *Tuah* en kan door iedereen worden gebruikt.
1. *Pamor Bendo Segodo* (gekookt fruit) is een *Mlumah* en *Rekan*. Het bestaat uit brokken of cirkels van Pamor die langs het midden van het blad zijn geplaatst. Er is een interval van een halve tot een cm tussen de knobbels/cirkels. Let op de lijn (*Wengkon*)¹⁵ die de Pamor afbakt in de richting van de egde. *Bendo Segodo* wordt beschouwd als een positieve invloed op vele gebieden, variërend van financieel voordeel tot geluk in huis.

¹⁴ *Mlumah* waarbij de lamineringen evenwijdig blijven aan het oppervlak van het lemmet. Het onderscheidt zich van *Pamor*

Mirring waarbij de lamineringen onder een hoek ten opzichte van het oppervlak van het blad zijn uitgelijnd. *Rekan* bedoelt dat de *Empu* deze Empor minutieus heeft uitgewerkt. Het tegenovergestelde is *Pamor Tiban*, dat niet zo minutieus is ontworpen als Pamor Rekan, het wordt min of meer aan het toeval overgelaten.

¹⁵ *Wengkon* als een lijn die wordt beschouwd om de kracht van de Pamor binnen het blad te houden.

2. *Pamor Kulit Semangka* (schil van de watermeloen). Het lijkt op *Beras Wutah* maar is grover. Het is zowel een *Pamor Mlumah* als een *Tiban*. Het wordt beschouwd als een positieve en vriendelijke invloed, die bij iedereen past.

a) *Pamor Blarak Ngirid* (gedroogd kokosblad). Het is een *Pamor Mirring* en *Rekan*. De lamineringen zijn onder een hoek uitgelijnd met het oppervlak van het blad. Het ziet eruit als de ribben van een gedroogd blad. Het wordt beschouwd als zeer krachtig en om uw autoriteit en leiderschapskwaliteiten te vergroten. Het is niet voor iedereen weggelegd.

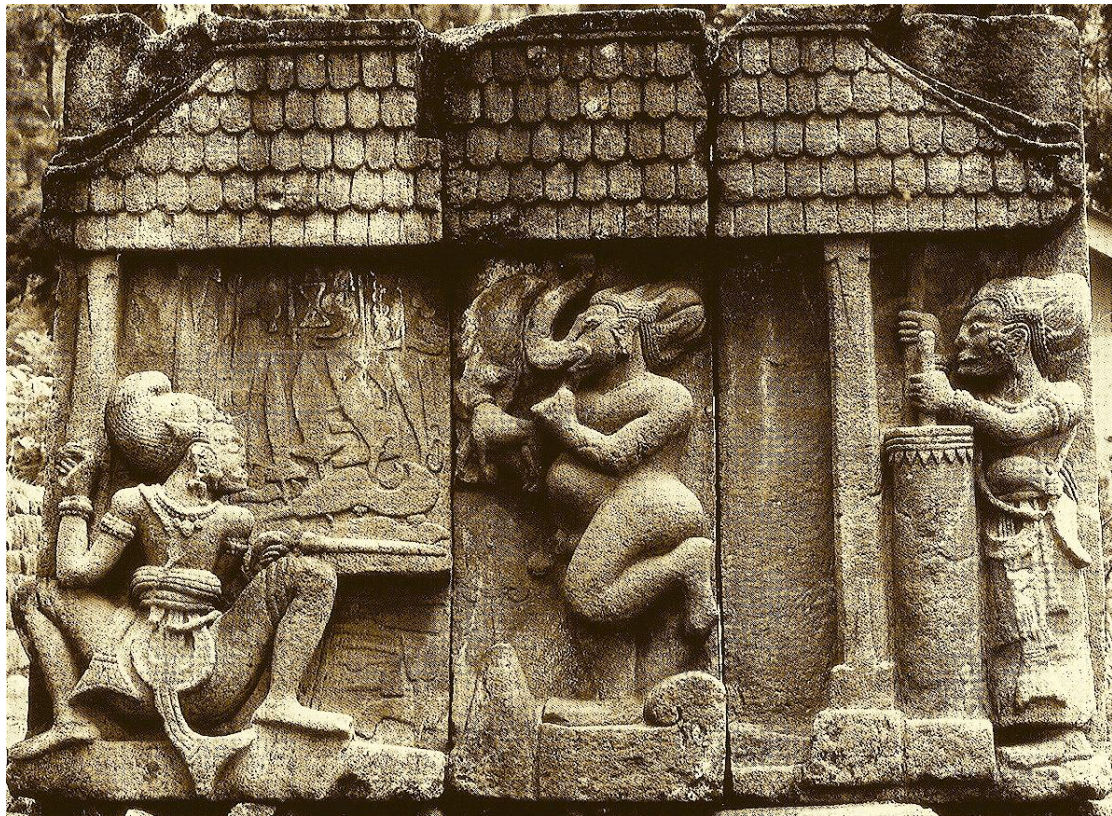

Fig 1,9) Het smeedproces. De *Pandawa Bima* ¹⁶ smeedt een kris met zijn blote handen, wat wijst op zijn grote spirituele kracht. Achter hem is er een presentatie van de verschillende gereedschappen en de soorten wapens, rituele werktuigen en gereedschappen die hij kan smeden. Aan de linkerkant bedient de *Pandawa Arjuna* ? terwijl *Panjak* een balg met dubbele zuiger bedient. In het midden wordt *Ganesha*, de zoon van Siva, voorgesteld in het midden van een rituele dans (de dans van de vlammen). Let op aan de rechtersoet van *Ganesha* het uitstekende uiteinde van de pijp die de lucht van de zuiger naar het vuur van de smidse leidt. In zijn rechterhand houdt hij een hond omringd door vlammen. *Ganesha* is de god van de drempel, de god die transformaties bewaakt en de god die alle obstakels opheft. De hond is een symbool van *Siva Bhairava*¹⁷. Dus *Ganesha* houdt de vlamme hond vast, het vuur van *Siva Bairava*, dat het ijzer transformeert en zuivert en hij is degene die het vuur bewaakt en controleert (fx houdt de juiste temperatuur aan) en alle obstakels uit het

¹⁶ Stanley J. O'Connor: IJzerwerk als spiritueel onderzoek in de Indonesische archipel, *History of Religions* vol 14, Chicago 1974, p 57.

¹⁷ Siva is de god van schepping en vernietiging. *Bhairava* betekent het verschrikkelijke en is het destructieve transformerende aspect van Siva. Het vuur is een element dat Siva gebruikt om te vernietigen en te zuiveren, een element dat nodig is voor het proces van het creëren van iets nieuws, fx a kris. De hond is het voertuig van *Siva Bhairava*. Gerhard J. Bellinger: *Mytologisk Leksikon*, Kopenhagen 1993, p 63 en 355. Jan, Fontein: *De sculptuur van Indonesië*, New York 1990, p 175-76.

smeedproces verwijderd. Zijn fallus wordt getoond (zelden te zien in Indonesische kunst) wat duidt op the phallic power's necessity to any creative process. So the relief depicts the forging process as a kind of *Tantric* transformative rite in which the participation of the gods is necessary. *Candi Sukuh*. Central Java, 15th century.

Het smeedproces

De *Empu* had vier helpers, *Panjak genaamd*. Twee voor het smeedproces en twee voor het bedienen van de balg. In eerste instantie moest het ijzer worden gereinigd van onzuiverheden en koolstof. Het werd gedaan door het strijkijzer te verhitten en het keer op keer uit te hameren totdat alle onzuiverheden waren verwijderd. Tijdens dit proces (*Masuh*) werd het gewicht van het ijzer teruggebracht van 18 kg naar ongeveer 8 kg. Daarna was het tijd om het ijzer en het *Pamor-materiaal* te lassen. Het ijzer werd verhit en tot een lange rechthoekige plaat gehamerd, die de dubbele lengte had van de lengte die de kris zou moeten hebben, toen het klaar was. De plaat werd vervolgens in een U-vorm gebogen en in de holte van de U-vormige ijzeren plaat, het *Pamor-materiaal*, geplaatst. Vervolgens werd de U-vorm met het *Pamor-materiaal* in het midden platgehamerd en opnieuw op dezelfde lengte gehamerd als voorheen. Dit proces werd verschillende keren herhaald. Daarbij vormden het ijzer en het *Pamor-materiaal* laag na laag. Over het algemeen werden 64 lagen gevormd, maar een uitzonderlijke kris kan duizenden lagen hebben. Tijdens dit proces was het van groot belang om de juiste temperatuur te behouden om het *Pamor-materiaal* en het strijkijzer te lassen. Als het te hoog was, *lostte het Pamor-materiaal op in het ijzer en werd de scheiding tussen het ijzer en het Pamor-materiaal diffuus*, waardoor het patroon vervaagde. Toen dit proces klaar was, werden er twee stukken van het materiaal afgesneden om de *Ganja* en de *Peksi* (de tang) te produceren. Het *Pamor-stuk* werd vervolgens in twee stukken van gelijke lengte gesneden. Tussen de twee *Pamor-stukken* werd een plat stuk staal geplaatst, waarvan de randen uit de *Pamor-stukken* staken. Het staal en de *Pamor-stukken* werden vervolgens gelast en de uitstekende randen van het staal vormden de randen en de punt van het lemmet¹⁸. Na dit proces kon de *Empu* de uiteindelijke vorm en details van het lemmet maken. Hij boorde een gat in de bovenkant van het lemmet en bevestigde de ronde *Peksi* (tang) erin. Als het blad moest worden gezwaaid, verhitte hij het blad opnieuw en boog het in het aantal golven dat het moest hebben¹⁹. Hij vijlde de details in vorm en vormde de *Ganja* uit het materiaal, hij had het achtergelaten en boorde een gat in de *Ganja* voor de *Peksi* en bevestigde het in het lemmet. Ten slotte polijste hij het lemmet. Nu was het klaar voor het uithardingsproces. Het werd verhit tot de juiste temperatuur en werd snel neergelaten in een bamboe-cilinder met kokosolie. Toen was het tijd om het resultaat te zien: Hoe zag het eruit toen het opnieuw werd opgesteld? Had het zijn vorm behouden? Misschien was het verdraaid en was het hele proces tevergeefs geweest. Maar als het goed was, kon de *Empu* doorgaan met het "oproepen" van het *Pamor-patroon*, dat onzichtbaar was. Dit werd gedaan door het lemmet te etsen in een bijtend mengsel van arseen en citroensap. Terwijl dit het ijzer aantastte en donkerder

¹⁸ Het beschreven proces is het eenvoudigst. De *Empu* kon draaien, gaten in het materiaal maken, enz. om het speciale *Pamor-patroon* te produceren dat hij van plan was te produceren. Zie fx J. Engel: Geschiednis en algemeen overzicht van de Indonesische wapenkunst, Amsterdam 1980, p. 28-56.

¹⁹ Het blad heeft zelden meer dan 13 golven. Als het meer heeft, wordt het *Kalawija Keris* genoemd. In Surakarta worden ze alleen gedragen door mannen met bepaalde kenmerken en kwaliteiten, zoals kunstenaars, geleerden, excentriekelingen en mensen met lichamelijke gebreken.

maakte, was de nikkelcomponent resistent en viel op in een bleke zilveren tint. Om het blad te evalueren, moest de *Empu* rekening houden met drie belangrijke aspecten van het blad: De *Dapor*, de *contouren van het lemmet*, de *Prabot*, de *details van het lemmet en de Pamor*. Vormden ze een harmonisch geheel? Elk afzonderlijk onderdeel van het lemmet moest in overeenstemming zijn met de traditionele vorm (*Wujud*) en tegelijkertijd harmoniëren met de rest van het lemmet (*Udawadana*). Deze esthetische evaluatie werd *Keris Agaman* genoemd. Toen evalueerde hij de magische kracht van het lemmet, de *Tuah*. Deze evaluatie werd *Keris Tayuhan* genoemd. Ten slotte overwoog hij hoe de esthetiek (*Keris Agaman*) en de *Tuah* (*Tayuhan*) van het lemmet met elkaar in verband stonden - *Pusaka of Guwaya genaamd*²⁰. Een speciale evaluatie

25

was om met het mes te zwaaien om het geluid te horen dat het maakte. Als het een duidelijk rinkelend geluid produceerde, bevatte het positieve krachten. Maar als het een zoemend en sissend geluid produceerde, moest je op je hoede zijn, want het zou negatieve krachten kunnen bevatten. Als er gebreken in het mes zaten, betekende dit dat het mes niet in staat was om de krachten waarmee het doordrenkt was vast te houden en te beheersen, en het zou een gevaarlijk mes kunnen zijn.

²⁰ Garrett en Bronwen Solyom: *De wereld van de Javaanse Keris*, Honolulu, VS 1978, p. 15.

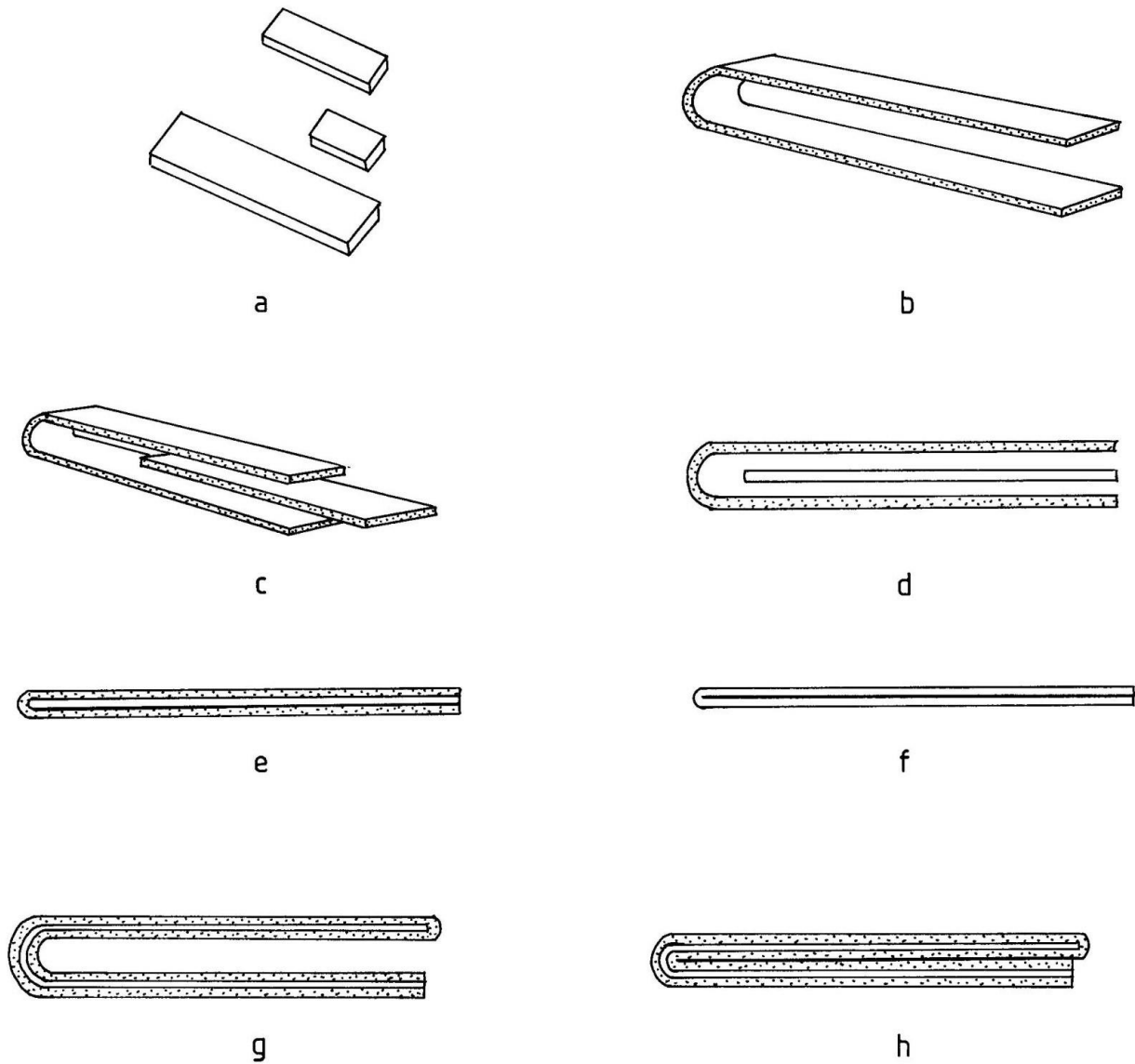
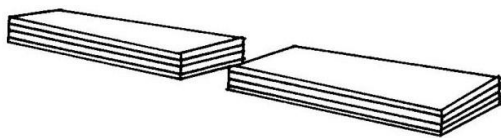

Fig 1,10, a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k) The forging process:

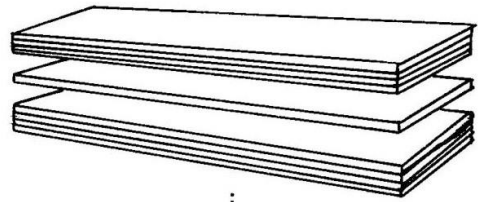
1. De grondstoffen voor het maken van een kris: IJzer, staal en *Pamor-materiaal*.
2. Het ijzer wordt in de dubbele lengte van het lemmet gehamerd en vervolgens in een U-vorm gebogen.

c, d) Het *Pamor-materiaal* wordt in de holte van de U-gebogen ijzeren plaat geschoven, e, f) verhit en uitgehamerd tot dubbele lengte van het lemmet. g) Vervolgens wordt het weer in de U-vorm gebogen en

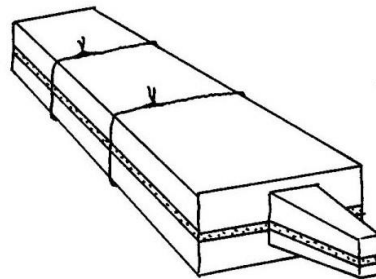
1. uitgehamerd in de dubbele lengte van het lemmet en weer in een U-vorm gebogen, verhit en weer plat gehamerd. Dit wordt meerdere keren gedaan - elke keer met een verdubbeling van de *Pamor-lagen*. De eerste keer 2 lagen, de tweede keer 4 lagen, de derde keer 8 lagen en de vierde keer 16 lagen etc. totdat er zoveel lagen *Pamor* en ijzer zijn verkregen als gewenst.

i

j

k

1. Hierna wordt het ijzer met *Pamor* in twee stukken verdeeld, elk van de lengte van het lemmet.
2. Het stuk platstaal wordt vervolgens tussen de twee stukken met ijzer- en *Pamor-lagen* geplaatst, verwarmd en gelast.
3. Het lemmet is gevormd in zijn ruwe vorm (*Kokodan*) met de *Pamor*- en ijzerlagen aan weerszijden van de stalen kern, die zich in het midden bevindt²¹.

²¹ Bambang Harsrinuksmo: Encyclopedie van de Nationale Cultuur, Jakarta 1988, p 27-28.
Bambang Harisrinuksmo: Ensiklopedi Keris, Jakarta 2004, p 38-39,

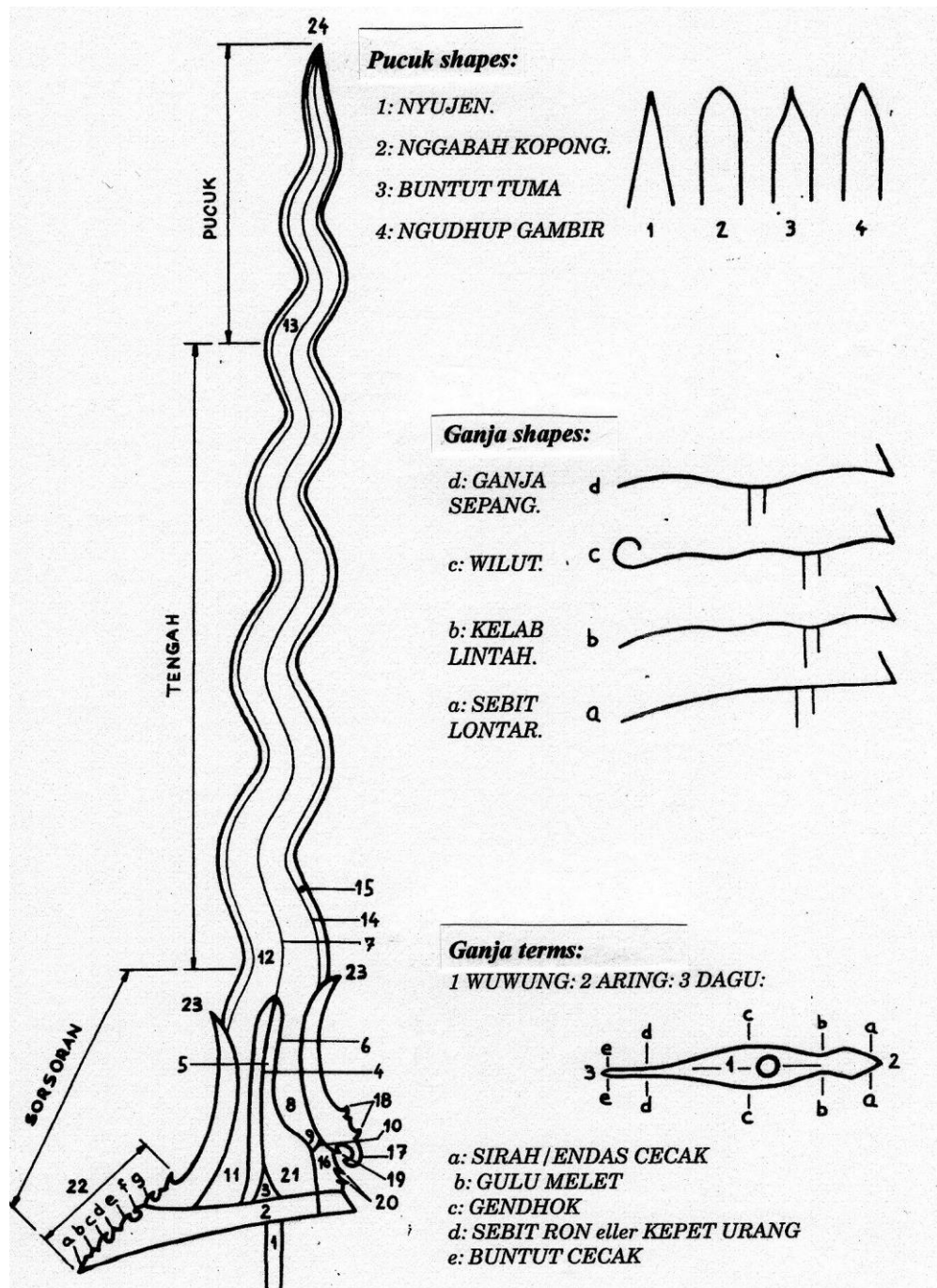

Fig 1,11) De *Wilah* (lemmet). Het lemmet is verdeeld in drie delen. Het onderste deel wordt *Sorsoran* (ondergeschikt) genoemd. Hier zijn de meeste details (*Prabot*) te vinden. Het middelste gedeelte wordt *Tengah* (midden) genoemd en het derde deel wordt *Pucuk* (punt of bovenkant) genoemd, waar het punt wordt gevonden.

1. *Peksi*: De ronde tang. Het symboliseert de fallus van Siva (zie Fig 1,14 b)

1) *Ganja* - als de *Ganja* en het lemmet niet gescheiden zijn of als er een voortzetting is van *het Pamorpatroon* van het lemmet op de *Ganja*, wordt het *Ganja Iras* genoemd (*iras* betekent uit één stuk). Het wordt meestal gezien op oude messen. Van bovenaf gezien lijkt de *Ganja* op een hagedis of het geslachtsdeel van een vrouw. Dus de vereniging van de *Peksi* en de *Ganja* symboliseert *Lingam* (*Peksi* = de fallus van Siva) en *Yonin* (*Ganja* = de geslachtsdelen van *Pavati*, de vrouw van Siva). De bovenzijde van de *Ganja* wordt *Wuwung* genoemd. De voorkant heet *Aring* en de achterkant heet *Dagu*. Zoals het de

hagedis (*Cecak*) illustreert, heeft het verschillende namen voor het verschillende deel van de hagedissen.
28

lichaam. De betekenis van de Ganja is om te fungeren als een soort bewaker om klappen af te weren en om de geest van de kris in het lemmet op te sluiten²². (zie afb. 1,14)

een) *Sirah/ Endas Cecak*= de kop van de hagedis, b) *Gulu Melet* = de keel. c) *Gendhok*= de heup - buik. d) *Sebit Ron/ Kepet Urang* = de staart. e) *Buntut Cecak* = het einde van de hagedis. De verschillende vormen van de Ganja - zie de figuur hierboven.

1. *Bawang Sebungkul* (knobbelige ui): De ronde knop net onder de Ganja in het midden van het lemmet.
2. *Janur* (de ruggengraat (van een blad)): De rib tussen de *Sogokans*.
3. *Sogokan*: De diepe groef naast de *Janur*. *Sogokan Kalih*: twee groeven - één aan weerszijden van de *Janur*. *Sogokan Ngajeng*: De *Sogokan* vooraan. *Sogokan Wingkin*: De *Sogokan* achterin.
4. *Adeg* (iets staands, rand, rib): De randen rond de *Sogokan*.
5. *Ada-Ada* (de hoofdrib van een blad of ruggengraat): De rib in het midden van het blad.
6. *Verwijding* (garnaal): De komvormige groef voor de *Sogokan Ngajeng*.
7. *Mata* (oog): De groef in de onderkant van de *Wideng*.
8. *Tikel Alis* (wenkbrauw): De gebogen rib onder *Mata*.
9. *Srawejan* (om op te winden): De groeve achter *Sogokan Wingkin*.
10. *Kruwingan* (packed): De groeve die verder loopt dan *Sogokan Wingkin*.
11. *Gula* (suiker) *Milir* (om naar de zee te gaan of om van de buitenwijken naar de stad te gaan): De groef die doorgaat tot het punt.
1. *Lis-Lisan* (kader): De lijn die de afbakening naar de randen markeert.
2. *Gusen*: Het gebied tussen *Lis-lisan* en de rand.
3. *Gandik* (cilindrische stampersteen, gouden ornament gedragen op het voorhoofd van een bruid - het kan de fallus van *Siva* symboliseren): Het wordt op de voorkant van het lemmet net boven de Ganja geplaatst.
4. *Telale Gajah* (de olifantenslurf) of *Kembang Kacang* (bonenbloem) of *Sekar Kacang* (pindabloem). Ik geef de voorkeur aan *Telale Gajah*, omdat het meer in overeenstemming is met de oorspronkelijke symbolische betekenis van het lemmet. Ik denk dat de bloemnamen een latere aanpassing aan de islam zijn om de oorspronkelijke hindoeïstische oorsprong van de kris te verbergen (zie Fig 1,15 en Fig 1,16)
5. *Jenggot* (baard): De haken aan de voorkant van *Telale Gajah*.
6. *Lambe Gajah* (olifantenlip): De licht gebogen punten onder de *Telale Gajah*.

²² Robert Cato, Moro Zwaarden, Singapore 1996, p 64.

7. *Djalu Memet* (hanenspoor): Het kleine licht gebogen punt(je) op het onderste deel van de *Gandik*. Er kunnen er een of twee zijn.
8. *Pejetan* (afdruk (van een vinger)) of *Blumbangan* (visvijver): De groef achter de *Gandik*.

29

1. *Greneng*²³: De punten aan de achterkant van de *Ganja* en het *Sorsoran* deel van het lemmet. a)
Greneng Jangkep (compleet): meer dan 5 punten.

1. *Greneng Rangkep* (veel, dubbel): *Greneng* zowel bij de *Ganja* als bij het lemmet.

2. *Greneng Sungsun* (gestapeld): Het hele *Greneng-gebied*.

22 bis) (E) *Ripandan* (de doornen op het Pandanusblad): De drie eerste (zeer kleine) punten aan de staart van de *Ganja*.

1. *Greneng*: Het vierde punt.

2. *Randa Nunut* (de weduwe, die meerijdt/meegaat): Het vijfde punt. De inkeping heeft de vorm van de letter "da" in het oude Javaanse alfabet.

3. *Greneng*.

4. *Randa Nunut*.

5. *Tungkakan* (degene die overblijft): Als hier maar één punt is op het onderste deel van de *Ganja* (net onder het lemmet).

6. *Tingil* (kiemzaad): Als er maar één punt op het lemmet zit net boven de *Ganja*.

1. *Pundak Sategal* (schouderbladen): Bladvormige uitsteeksels aan weerszijden van het blad aan het einde van het *Sorsora-gebied*.

23) *Pucuk*: De punt van het lemmet. Het is te vinden in vier verschillende versies (zie Fig 1,11)

²³ De *Greneng* vormt enkele patronen die lijken op de letters van het oude Javaanse alfabet. Ze kunnen worden geïnterpreteerd in een hele zin en ze kunnen worden gezien als de handtekening van een bepaalde *Empu*. Garrett en Bronwen Solyom: *De wereld van de Javaanse Keris*, Honolulu, USA 1978, p. 15 fig 49. Bambang Harsrinuksmo: *Ensiklopedi Budaya Nasional*, Jakarta 1988, p. 76.

De decoraties in ijzer en goud

De meest exquise krisses waren versierd met verschillende ontwerpen bedekt met goud, *Kinatah Emas* genaamd. De *Empu* was dus niet alleen smid, maar ook beeldhouwer. Naast het snijden van de ingewikkelde lemmetdetails, kan hij ook in hoog- en laagrelief een verscheidenheid aan dieren, plantenmotieven enz. snijden. Het lemmet zou in plaats van *Telale Gajah*, fx een *Naga-hoofd kunnen hebben* dat bedekt is met goud. Dan heeft het lemmet *Dapor Naga Seluman* (de bedachtzame/dromende Naga). Als de *Naga zijn bek* *wijd open heeft, zodat je zijn tanden kunt zien en hij een plooi op zijn keel heeft, wordt hij* *Naga Seluman Kentji* (Kentjo = hoektand) genoemd. Volgt het lichaam van de *Naga* het midden van het lemmet, dan heet het *Dapor Nagasasra*. Als de nek van de *Naga* is uitgerust met vleugels, wat zelden wordt gezien, wordt het *Dapor Lar Munda* genoemd (*Lar = vleugel* en *Munda = slang*). *Is er een leeuw op de Gandik*, deze heet *Dapor Singa* (*Singa = leeuw*). Verder kan een prachtige kris op de *Ganja* en de *Sorsoran* een reliëf hebben van bloemmotieven bedekt met goud. Het wordt *Lung Kamarogan Kinatah* genoemd. Als dat het geval is, kan de bovenzijde van de *Ganja* (*Wuwung*) ook versierd zijn met hetzelfde ontwerp en soms met dieren. Ze stellen vaak een olifant en een leeuw voor die aan weerszijden van de *Peksi* zijn geplaatst. Een dergelijke onderscheiding zou zijn verleend aan personen die eervol hadden deelgenomen aan de oorlog tegen de *Majapahit-vorsten* in het begin van de 16e eeuw. Ing. Tammens denkt dat het *Sultan Agung* (1613-45) was, die dit symbool aan de krisses verleende aan mensen, die eervol hadden deelgenomen aan de oorlog tegen het *Majapahit-koninkrijk*. Maar het lijkt niet waarschijnlijk, aangezien de oorlog tegen *Majapahet* honderd jaar eerder plaatsvond, dus alle deelnemers aan de oorlog moeten zijn gestorven op het moment dat *sultan Agung* de troon van *Mataram*²⁴ besteeg. Hij beweert verder dat het gebruik van goud op messen voor het eerst gebeurde in het begin van de 17e eeuw. Maar het past slecht bij het feit dat de kris op de *Lingam* van Candi Sukuh, die dateert uit het begin van de 15e eeuw, *Kinatah Emas* op zijn lemmet heeft (zie hoofdstuk 2 Fig 16). Verder vertelt *Tomé Pires* al in 1515, dat de adel vele soorten krisses, zwaarden en speren gebruikte, allemaal met goud bedekt. Over het algemeen zou je kunnen zeggen dat hoe uitgebreider en gedetailleerder de gouden decoraties zijn, hoe ouder ze zijn.

²⁴ Ing. Tammens: *De Keris*, Eelderwolde 1991, deel 1, p. 109

a)

b)

Fig 1,12 a, b, c)

1. Een *Dapor Nagasasra-mes* met *Kinatah Emas*, versierd met een Naga met zijn golvende lichaam dat zich uitstrekt in het midden van het blad. De gevleugelde kroon van de Naga geeft aan dat hij een *Raja Naga* (koning van de onderwereld) is. Hij laat zijn kin rusten op een *Tumpal* versierd met een *Bintuli-motief* (de eenogige Kala, die de brandende zon symboliseert). Achter hem in het *Bawang Bungkul-gebied* is een *Tumpal* aan de onderkant versierd met een omgekeerde *trisula* (die Siva symboliseert) en aan de bovenkant een vlam (die spirituele kracht symboliseert). De *Sorsoran* en de *Ganja* is versierd met *Lung Kamarogan Kinatah* (kronkelende bloemmotieven).

Datum: Aangeboden aan *Frederik 2 augustus van Polen* in 1714. *SES, Museum für Völkerkunde Dresden* (inv, nr 2880).

a) A *Dapor Singa* blade with *Kinatah Emas*. A *Singa* (lion) is placed at the *Gandik* (a royal symbol - the guardian of the blade). The *Sorsoran* area and the *Gandik* are decorated with *Lung Kanarogan Kinatah* (winding floral motifs). *Date:* 1718.

SES, Museum für Völkerkund Dresden (inv, nr 2882).²⁵

b) The *Wuwung* (upper side) of a *Ganja* decorated with very fine and elaborated *Lung Kanarogan Kinatah*

²⁵ For further information on 1,12 a,b, chapter 5 Fig 37 b, c and Karsten Sejr Jensen: *Den Indonesiske Kris* 1998, p 114-116 Fig 74 and 75.

Het symbolische universum van de Kris

De kris heeft vele lagen van de Indonesische cultuur en geschiedenis bewaard, daarom zijn veel symbolen uit de verschillende religieuze opvattingen terug te vinden in de kris. Het oorspronkelijke Indonesische religieuze beeld van de wereld verdeelde de wereld in drie werelden: de bovenwereld met de goden en voorouders, de middenwereld met de mensen, de dieren, de vegetatie enz. en de onderwereld met zijn goden en demonen. De levensboom, de berg, de fallus, de voorouder/beschermer, het schip en de lotusbloem zijn allemaal oude symbolen, die deze drie werelden verenigen. In de kris vinden we al deze symbolen terug naast andere basissymbolen zoals de driehoek (*Tumpal*), de slang, de hagedis, de olifant en de vogel. Symbolen hebben geen eenmaal gegeven en gedefinieerde betekenis, maar zijn beelden, die tegelijkertijd naar veel dingen kunnen verwijzen. Daarom zijn de interpretaties, die ik ze geef, slechts mogelijke interpretaties en kunnen er vele lagen zijn onder en boven de betekenis die ik aanduid. Ik zeg niet dat alles van toepassing is op een symbool. Maar het verwijst altijd naar een bepaald gebied en afhankelijk van de context zal een definitieve interpretatie het meest waarschijnlijk zijn. Het is belangrijk op te merken dat de Indonesiërs een "pars pro toto" manier van denken hadden. Het betekent dat slechts een deel van een object het hele object kan vertegenwoordigen.

De Boom des Levens

De levensboom is een centraal symbool van de Indonesische cultuur - het symbool van het leven zelf. Het is verbonden met de hele kosmos en al zijn werelden. Zijn wortels liggen in de onderwereld, zijn midden in de middenwereld en zijn top ligt in de bovenwereld. In de oude sjamanistische religies voorzag de levensboom de sjamaan van de verbinding met de boven- en de onderwereld. Hierdoor was hij in staat zijn geestelijke reizen te ondernemen²⁷. De verbinding van de kris met de boom des levens wordt gesymboliseerd door de bloemversieringen, die vaak op de gevesten te vinden zijn, en *de Gandar* van de scheden. Het wordt ook gesymboliseerd door de vele namen van planten die aan de verschillende delen van de kris worden gegeven, zoals *de Pamor-patronen* en de bloemversieringen op de bladen. Op de handvatten wordt het vooral gesymboliseerd door de florale versiering in de *Tumpals* van de troon waarop de *Raksasa/Yaksha-figuren* zitten. Deze en andere delen van de *Raksasa/Yaksha-figuren* zijn vaak versierd met bloemmotieven, waarbij vooral het spruitmotief de overhand heeft. Dit, dat de groei symboliseert in het maken ervan, is ook verbonden met de boom des levens. In de Indonesische traditie heeft de spruit een lange geschiedenis, die teruggaat tot de *Dong-Son-periode* (ongeveer 500 v.Chr. tot 200 n.Chr.). Het vroegste voorbeeld is te vinden op een bronzen vat uit Madura dat dateert van ongeveer

²⁶ See chapter 5 Fig 32 d.

²⁷ De sjamaan in trance was via de heilige *Waringin-boom* in staat om naar de boven- of onderwereld te reizen. Tegelijkertijd konden de zielen van de dode mensen en de voorvader via deze "Jakobs ladder" afdalen en gebruikten de sjamaan als medium door door zijn mond te spreken. Op deze manier werden bijzondere bomen, bergen en stenen beschouwd als kruisingen tussen de mensenwereld en de wereld van de geesten en voorouders.

de geboorte van Christus²⁸. De symboliek van de levensboom op de schede wordt ondersteund door het zogenaamde *Bonaspati-masker*, dat soms wordt aangetroffen on the sheaths from Bali, Madura and Eastern Java. This mask is found in the upper part of most tree of life representations from the *Wayang* theatre²⁹. Here the mask is represented as the lord of the wood in his terrible aspect, that is the

33

toorn van *Siva* of de *Kala* (demon) die de alles verslindende tijd symboliseert. Het is het masker dat je ziet boven alle ingangen van Hindoe-Javaanse tempels en voorstellingen van goden³⁰. Het is de bewaker van het heilige. Zowel het lemmet, de schede als het gevest kunnen dus symbolen van de boom des levens bevatten en daarmee wordt de wereld van de mens met de wereld van de geesten, goden en voorouders voorgesteld.

²⁸ Jan, Fontein: *De sculptuur van Indonesië*, New York 1990, p 118.

²⁹ Het *Wayang* theater is een heel oud Javaans schimmenspel met leren poppen. De opgetekende geschiedenis gaat terug tot 732. Er wordt gezegd dat het is geïntroduceerd door de culturele held *Panji* samen met de kris. Het *Wayang* theater speelt de oude verhalen uit de *Ramayana* en andere verhalen met een mythische en rituele inhoud. *Gunungan*, de boom des levens wordt altijd geïntroduceerd in het begin en aan het einde van het stuk, wat symboliseert dat het alle verhalen en al het leven bevat. Pandam Guritno: *Lordly Shades*, Jakarta 1989, p 16-18.

³⁰ De naam *Bonaspati* wordt in Oost-Java gegeven aan het *Kirttimukha-hoofd* (het gezicht van glorie en trots). In de oude Indiase mythologie was het de naam van een emanatie van de toorn van *Siva*, die uit zijn wenkbrauwen (zijn derde oog) barstte in de vorm van een monster met onverzadigbare honger. Het werd gemaakt om de demon *Rahu* op te eten. Toen *Rahu* het monster echter zag, viel hij neer en aanbad *Siva* en verzekerde zich daarmee van de genade van *Siva*. Dus het monster was niet in staat om hem op te eten. Toen beval *Siva* het monster om zijn eigen lichaam op te eten. Hij at het allemaal op, maar natuurlijk kon hij zijn eigen hoofd niet opeten. *Siva* besloot, misschien als compensatie, *Kirttimukha* te eren door zijn beeltenis boven elke tempelingang te plaatsen. Zo werd deze monstertop, die boven alle tempelportalen en nissen op Java en Bali is geplaatst, een geëerde beschermer. In Midden-Java staat het bekend als *Kala* en in Oost-Java en op Bali als *Bonaspati*. Volgens Bosch *Kirttimukha*, *Bonaspati* of *Kala* worden geassocieerd met zonnelymboliek, met name de zon in zenit. De betekenis van het woord *Kala* in het Sanskriet is de alles verslindende tijd, aangezien de zon de heerser van de tijd is. Misschien is het gerelateerd aan het *Medusa-hoofd*, dat symbool staat voor de zon die de maan opeet. F.D.K Bosch: *De Gouden Kiem*. 1960. Claire Holt: *De kunst van Indonesië*, New York 1967, p 107.

Fig 1,13 a, b) (see text at the next page)

34

Fig 1,13 a) The *Gunungan* - the tree of life from the *Wayang* theater and a Balinese kris with a golden *Pendok Bonaspati*.

Op de *Gunungan* zitten twee demonen (*Dvārāpala*'s) de ingang van de tempel te bewaken, net zoals de *Rāksasa* op het gevest van de kris de kris bewaakt. Op het dak van de tempel bewaken twee *Naga*'s met open kaken het ook, zoals de *Naga* op het zwaard de kris bewaakt. De kruin van de boom wordt gesymboliseerd door de kronkelende bloemmotieven op de *Gandar* van de schede. In het laatste deel van de boom is een *Bonaspati*-hoofd te zien, dat de heer van het bos symboliseert - *Siva*'s toorn als de beschermer van de wereld. Hetzelfde hoofd is te zien op de bovenkant van de schede, die de kris, zijn eigenaar en zijn wereld beschermt (Fig 1,13 a, b). In zekere zin is de kris dus ook een levensboom en een heiligdom dat wordt bewaakt door een *Raksasa* (de gevestfiguur) en *Bonaspati*.

The Mountain

De berg is nauw verwant aan de boom des levens en symboliseert zowel de axis-mundi (het centrum van de wereld), als is net als de levensboom ook nauw verwant aan de fallus, goden en voorouders. De berg is de plaats waar voorouders en de god *Siva* wonen. Vanaf de berg stroomt het water naar beneden als het water des levens, dat het land bevrucht. Het is een symbool dat de bevruchtende fallus verenigt met het spirituele principe³¹. De berg is synoniem met de boom des levens - het *Gunungan-stuk*³² uit het Wayang-theater (zie Fig 1,13). Op Java zie je veel rijstterrassen op de hellingen. Ze zijn zo vruchtbaar, gevuld met voedende vegetatie dat de boom des levens en de berg zich voor je ogen verenigen. Tegelijkertijd vertegenwoordigt de berg ook de destructieve kant van *Siva*. Veel van de bergen op Java zijn nog steeds actieve vulkanen, die plotseling een uitbarsting kunnen veroorzaken en daardoor alles eromheen kunnen vernietigen. Dit wordt gesymboliseerd op de achterkant van de *Wayang Gunungan-afbeelding*, vertegenwoordigd door rode vlammen die de boom des levens verslinden. Deze symboliek past bij het lemmet van de kris, die aan de ene kant de *Lingam* (fallus) symboliseert met zijn scheppende kracht, maar aan de andere kant de kracht heeft om het leven te vernietigen. Het smeedproces is ook gerelateerd aan bergen. De eerste *Empu Brahma Wisesa* was een kluizenaar, die in de bergen woonde, waar hij wapens produceerde (zoals de Griekse smid-god *Hefaistos*). Daarom is de *Empu nauw verbonden met de berg en het is in de bergen dat de Empu zich terugtrekt om te mediteren, voordat hij zal beginnen met het smeden van een belangrijke kris*.

Lingam-Yonin

De bergen zijn, zoals hierboven vermeld, verbonden met *Siva* en *vruchtbaarheid en zo is het blad van de kris dat verbonden is met de Lingam (fallus), het symbool van Siva*. De fallische betekenis van het lemmet wordt duidelijk als je kijkt naar de grote fallus die is opgericht in de *Candi Sukuh-tempel* in Midden-Java (Fig 1,14 c). Deze fallus heeft een omgekeerd kris-lemmet, dat als een opgerichte fallus staat als de periode van de volgende inscriptie: "Het teken van mannelijkheid/ mannelijkheid is de essentie van de wereld" (gedateerd 1440).³³ Het lemmet van de kris is dus zeker mannelijk en vindt zijn oorsprong in de fallus van de goddelijke voorouder³⁴. Sinds de schede

35

vertegenwoordigt de *Yonin (de vagina) het mes in de schede vertegenwoordigt Lingam-Yonin*, het meest centrale symbool van het Sivaïsme - de vereniging van het mannelijke met het vrouwelijke, de oorsprong van al het leven³⁵. De *Peksi (de tang), die de Ganja doorboort*, bevat dezelfde symboliek, wat geen wonder is, want het lijkt op de *Lingam-Yonin-symbolen* die je in alle *Sivaïstische* tempels³⁶ aantreft (Fig 1,14 a, b). De symboliek wordt benadrukt door het feit dat *de Ganja* een hagedis voorstelt, die onder andere de baarmoeder kan

³¹ Helen Ibbitson Jessup: *Hofkunst van Indonesië*, New York 1990, p. 50 e.v.

³² Berg betekent berg.

³³ Ann R. Kinney: *Siva en Boeddha aanbidden*, Hawaï 2003, p 268

³⁴ Bij huwelijksrituelen op Bali steekt de bruidegom nog steeds de kris door een kleine bamboemat om de seksuele relatie tussen man en vrouw te symboliseren. M.J. Wiener: *Onzichtbare koninkrijken*, Chicago en Londen 1995, p 66

³⁵ Garrett en Bronwen Solyom: *De wereld van de Javaanse Keris*, VS 1978, p. 53-54.

³⁶ Bambang Harsrinuksmo : *Encyclopedie van de Nationale Cultuur*, Jakarta 1988, p. 56.

symboliseren³⁷. Kijkend naar de kris onder het aspect van de symboliek van de boom des levens, het lemmet in de schede komt precies overeen met de inscriptie op de *Lingam van Candi Sukuh*. De schede is de boom des levens - de wereld en het lemmet is het teken van mannelijkheid - de fallus, die de essentie van de wereld is.

a)

b)

c)

Fig 1,14 a, b, c)

1. *Lingam-Yonin* in steen. Het vertegenwoordigt de vereniging van *Siva* en *Parvati* (zijn vrouw) - de oorsprong van al het leven. De *Lingam* symboliseert ook de stampersteen (de *Gandik* van het lemmet - zie Fig 1,11: 16) en de *Yonin* de vijzel. De basis van voedselproductie. *Gebied*: Oost-Java. *Datering*: 13e-15e eeuw. Privécollectie.
2. De *Peksi* in de *Ganja* heeft dezelfde symbolische betekenis als de *Lingam-Yonin*. De *Peksi* symboliseert de *Lingam* en de *Ganja* de *Yonin*. Verder heeft het lemmet in de schede een vergelijkbare symbolische betekenis, aangezien het lemmet de *Lingam* symboliseert en de schede de *Yonin*.
3. De fallus van *Candi Sukuh* omstreeks 1440. Er zijn 2 *Palangs* ingevoegd (zie hoofdstuk 2, Fig 15 a en Fig 16). 36

Ganesha

³⁷ Dr. Andreas Lommel: *Vorgeschichte und Naturvölker*, Gütersloh 1967, p. 104

De verbinding van de kris met het Sivaïsme wordt ondersteund door het feit dat het lemmet een ander centraal Sivaïstisch symbool bevat, *de zoon van Siva*, de olifantengod *Ganesha*. Het wordt gesymboliseerd door *de Telale Gajah*, de olifantenslurf bij de *Gandik* van het lemmet. Deze god, verbonden met wijsheid, wetenschap en literatuur, is in staat om alle obstakels te overwinnen. Door dit symbool wordt een machtige kracht aan de kris toegevoegd. Een macht die in staat is om alles te verwijderen wat de eigenaar van de kris in de weg zou kunnen staan. De olifant is ook het icoon van het *Majapahit-koninkrijk*. Het kan dus de sterke band van de kris met dit koninkrijk en zijn expansie illustreren³⁸.

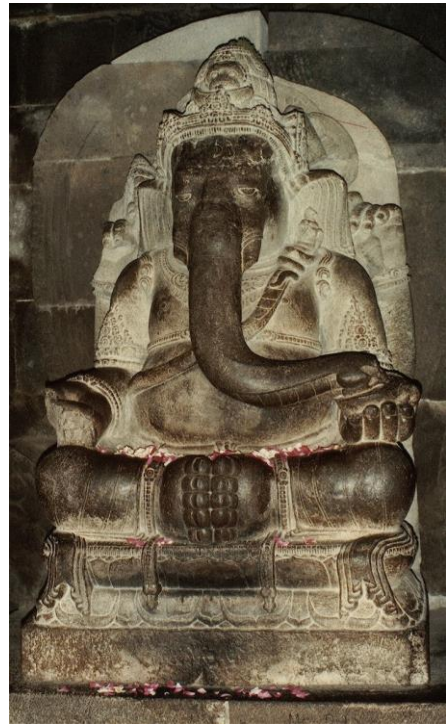

Fig 1,15) Right: *Ganesha* figure.
Area: The Prambanan Temple, Central Java,
end of the 9th cent,
Left: Balinese blade with *Telale Gajah*.

Below: Balinese blade with a *Ganesha* head.
Notice: Its *Naga*-body.

De hagedis

De *Ganja* stelt een *Cecak* voor, een hagedis (Fig 1,11:1 en 1,14 b). Naast de baarmoeder symboliseert het geduld, sluwheid en snelheid. Dit dier vult de olifant op de beste manier aan door klein, behendig en snel te zijn. Het heeft het vermogen om alle plaatsen te penetreren waar de olifant, ondanks zijn macht en kracht, niet kan komen en begiftigt de kris met het vermogen om een volledig doordringend en snel wapen te zijn.

³⁸ Misschien was het *de Empus* van *Majapahit* die dit symbool aan de kris toevoegde.

De lievelingsvogel van de Indonesiërs, de haan, wordt gesymboliseerd in de vorm van *Djalu Memet*, de haanspoor(en) op de *Gandik* van het lemmet. Voor de Indonesiërs symboliseren de hanensporen de moed en de vechtlust van de vechthaan en door ze af te beelden op het lemmet worden deze kwaliteiten overgebracht op de kris. (zie Afb11,1:20)

Lambe Gajah

Djalu Memet

Fig 1,16) The two *Djalu Memet* under the *Telale Gajah* in the *Gandik*. Just below the trunk you find *Lambe Gajah* - the lip of the elephant.

De Naga

Het lemmet van de kris bevat nog een ander belangrijk symbool, de slang - de *Naga*. Het is een zeer complex en universeel symbool³⁹. Het is te vinden in twee hoofdversies. Het rechte *lemmet* (*Dapor Bener/Leres*) symboliseert de *Naga* in rust en in meditatie en het gegolfde lemmet (*Dapor Lok*) symboliseert de slang in beweging. Ik heb al de fallische betekenis van het blad genoemd, dat van nature dicht bij de slang staat als vertegenwoordiger van de fallische kracht van de aarde. Tegelijkertijd wordt de slang gezien als een symbool van wedergeboorte en vernieuwing van het leven⁴⁰. De *Naga* is tegelijkertijd dodelijk en levensreddend, omdat het gif doodt, maar met de juiste dosis geneest⁴¹. De cultus van de slang is terug te voeren tot de prehistorie en werd overgebracht naar het hindoeïsme als de *Naga-cultus*. In het Indonesische hindoeïsme wordt de *Naga* gezien als de bewaker van het water. Het kan het tegenhouden of het kan het veranderen in regenwolken, die voor bemestende regen zorgen. In deze context wordt het in verband gebracht met de *Soma-vloeistof* of de *Amrita*, de drank van onsterfelijkheid, waaraan het deelnam aan de productie.⁴² Net zoals het het water bewaakt, bewaakt het de wortels van de boom des levens, de schatten die in de aarde verborgen zijn en ook de diepste wijsheid. Op de bovenkant van zijn hoofd draagt hij vaak het wensvervullende juweel (*Cintāmana*), dat staat voor zijn kracht om het leven te herstellen⁴³. Vanaf de vroege hindoeïstische tijd is de *Naga* verbonden met de koninklijke macht. De koning van *Srivijaya*⁴⁴ noemde zichzelf de koning van de *Naga*'s. *Malini*, een slangenprinses, wordt beschouwd als de

³⁹ In het Sanskriet is *Naga* een mannelijke- en *Nagini* een vrouwelijke slang.

⁴⁰ De slang werpt zijn oude moeras af en wordt herboren.

⁴¹ Het giftige medicijn zal in een te grote dosis dodelijk zijn, maar in de juiste dosis zal het genezen. De god van de genezing, de heilige staf van *Aesculapius*, was een staf met twee slangen eromheen.

⁴² De slang *Vasuki* werd gebruikt als aandrijfriem, toen de goden en de demonen de melkachtige oceaan karnden en onder andere de *Soma/Amrita* produceerden.

⁴³ N. Chutiwongs: *Indonesisch Brons in de Domola Nieuwenhuis Collectie*, Amsterdam 1990, p 68.

⁴⁴ *Srivijaya* was een hindoeïstisch koninkrijk op Sumatra van ongeveer 600 tot 1200 na Christus.

oervoorouder van het Balinese volk. De *Karo-Bataks* op Sumatra denken dat ze afstammen van een enorme slang. Op Java wordt deze verbinding met de koninklijke macht gesymboliseerd door de verstrengelde slangen. Het wordt vaak gebruikt als motief in de kratons (de paleizen) en in de regalia's van de prins van Yogyakarta wordt het voorgesteld als *Hardawalika* de slangenkoning als een symbool van macht,

38

kracht en verantwoordelijkheid⁴⁵ (zie hoofdstuk 5, fig. 40 b). Het is waarschijnlijk dezelfde symboliek, die de krissen met *de gekroonde Naga* vertegenwoordigen - de zogenaamde *Nagasasra krisses*. Maar de slang is meer dan dat. In het *tantrische* geloof, waar het Indonesische hindoeïsme van doordrongen is, is het een symbool van de Kundalini-kracht, de energie die het hele universum voortbrengt. Het stijgt op van de laagste chakra (*psychisch centrum*), *de onderwereld naar de hoogste chakra, de hemel om de vereniging van het mannelijke met het vrouwelijke voort te brengen en zo alle illusies te overwinnen, zodat je het Nirvana kunt binnengaan*. De slang is dus een symbool, zoals de boom des levens, die de bovenwereld verenigt met de onderwereld en met het transcendente. Een andere symboliek verwijst naar de spanning tussen de hemel en de onderwereld, waardoor het leven zich ontvouwt. Het wordt voorgesteld door de voorouder als de vertegenwoordiger van de hemel en de Naga *als de vertegenwoordiger van de onderwereld of door het eeuwige gevecht tussen de Garuda-vogel en de Naga*. In relatie tot beide is de kris een adequaat symbool. Zowel de voorouder als de *Garuda-vogel* worden weergegeven als kris-hilts. Het illustreert aan de ene kant de beheersing van de krachten van de onderwereld door de menselijke geest (de voorouder) en aan de andere kant waartoe het leidt - het bereiken van de hoogste realisatie.⁴⁶

⁴⁵ Art van der Beek: Het leven in een Javaanse Kraton, Oxford 1990, p 48.

⁴⁶ De hoogste realisatie, die leidt tot bevrijding uit deze wereld en het bereiken van nirvana, kan worden gesymboliseerd door de toelating van de *Garuda* of de voorouder tot de wereld van de goden.

Fig 1,17) The left: A *Dapor Nagasasra* blade. The body of the *Naga* follows the windings of the blade. It symbolizes royal power.

The middle: A *Raksasa* figure that guards the kris is sitting in the squatting *Pralambada* position of an ancestor. It illustrates the guarding *Raksasa* as well as the protecting ancestor and the union of the upper world with the underworld.

The right: A kris with a *Garuda* hilt (*Jawa Demam*). It illustrates on one hand the tension between the underworld of the *Naga* and the *Garuda* of the upper-world who fights the snakes and on the other hand it illustrates the guarding ancestor, as the *Garuda* is sitting in the same squatting position as the ancestor.

Notice the resting deer behind the *Naga* in the *Bawang Sebungkul*. It belongs to the symbolism of the tree of life and the wheel of Buddha. It symbolizes swiftness, meditation, meekness and gentleness. It compensates the aggressive and ferocious nature of the *Naga*.

39

De Voorouder/Raksasa/Yaksha

Het symbool van de *Lingam* is nauw verwant aan de voorouder, die werd beschouwd als de oorspronkelijke menselijke vertegenwoordiger van de vruchtbaarheid. Hij is net als de boom des levens en de berg een symbool dat terug te voeren is op het neolithicum als het centrale symbool in de zogenaamde *megalithische culturen*. Het symbool van deze figuur vinden we terug in het gevest van de kris. Alle originele kris handvatten stellen een persoon voor die in een gehurkte positie zit, wat zowel geldt voor de meest naturalistische als voor de meest gestileerde versies van gevesten. De voorouder die gehurkt zit, komt terug in de vroege Zuidoost-Aziatische culturen, de Indonesische, Filipijnse en Melanesische landbouwculturen en in de culturen die nog steeds op dit niveau zijn gebleven, zoals sommige Indonesische culturen⁴⁷. De positie kan verschillende dingen symboliseren - in de eerste plaats dood en wedergeboorte, aangezien het in deze positie was dat de *megalithische culturen* hun doden begroeven, maar tegelijkertijd is het de positie van de foetus. In deze culturen geloofden ze dat ze leefden onder toezicht van de geesten van voorouders. Het was de voorvader die het leven had doorgegeven en hij was het die de poel

⁴⁷ Dr. Andreas Lommel: *Vorgeschichte und Naturvölker*, Gütersloh 1967, p. 103.

van het leven bewaakte, waarin ieder mens zijn deel had. Daarom stond de relatie met de voorouders en vruchtbaarheid zo centraal. Door de vruchtbaarheid Van hun nakomelingen leefden de voorouders voort in deze wereld en door hun lotdeel van de vruchtbaarheid werd het leven van hun nakomelingen gezegend. De zithouding geeft echter ook aanleiding tot een andere interpretatie. De figuur zit op een troon met zijn benen recht naar beneden voor zich. Dit is de *Pralambapade-positie*, die veel Indonesische Boeddha-figuren aannemen (zie Fig 1,18 b). De figuur neemt echter een meer gebogen houding aan dan de Boeddha-figuren, omdat het hoofd iets naar rechts naar voren is gebogen. Zijn rechterhand grijpt het been onder de rechterknie vast, terwijl de linkerhand de linkerknie vastpakt, een positie die een Boeddha-figuur nooit zou aannemen. Bovendien hebben de naturalistische figuren een gelaatsuitdrukking die ver afstaat van de vredige uitdrukking van de Boeddha. Ze grijnzen vaak en zijn soms erg agressief. Ze vertegenwoordigen *Raksasa's* of *Yaksha's*, demonische figuren die verbonden zijn met *Siva Bhairava* en ze kunnen zelfs ⁴⁸Siva Bhairava zelf vertegenwoordigen. Dus de *Raksasa/Yaksha* gevestfiguur kan worden gezien als een voorouder en een representatie van *Siva Bhairava* en *Boeddha* samengevoegd tot een enkele voorstelling.

De Indonesische cultuur bevat tegelijkertijd, net als de kris, vele lagen. Indonesië is een smeltkroes van veel verschillende religies en ideeën. Fx het geloof in voorouders heeft naast het *hindoeïsme*, het *boeddhisme* en de *islam geleefd* zonder dat een van hen de anderen heeft gedomineerd. Precies het tegenovergestelde gebeurde, ze fuseerden⁴⁹. *Boeddhisme*, *Hindoeïsme* en vooroudergeloof zijn versmolten met *tantrische* opvattingen en de verering van voorouders verdween niet met de introductie van de hoge religies. De invloed van de voorouderverering lijkt te zijn gegroeid tijdens de *Oost-Javaanse periode* (930 n.Chr. - 1528 n.Chr.). Het wordt weerspiegeld in de beelden van de goddelijke vorm van een prins, die 12 jaar na zijn dood werden opgericht⁵⁰. Meestal werd hij/zij voorgesteld als *Siva* of *Boeddha*, of welke god of godin hij/zij ook verkoos. Het betekende dat hij/zij nu werd hersteld op zijn/haar oorspronkelijke plaats in de

40

spirituele hiërarchie⁵¹. Op die manier werd hij beschouwd als een voorvader als een god, die voor zijn nakomelingen en onderdanen de verbinding met de voorouders en de spirituele wereld.⁵²

⁴⁸ De naam *Siva* betekent de goedaardige en genadevolle, maar *Bhairava* betekent de verschrikkelijke. *Siva Bhairava* betekent dus de verschrikkelijke *Siva* of de verschrikkelijke goedaardige.

⁴⁹ Een van de belangrijkste ontwikkelingen tijdens de Oost-Javaanse periode was de samensmelting van het hindoeïsme en het boeddhisme, niet als een syncretistisch geloof dat elementen van beide religies combineert, maar als twee afzonderlijke paden binnen een algemeen systeem. Ann R. Kinney: *Siva en Boeddha aanbidden*, Hawaï 2003, p 24.

⁵⁰ Na de dood van een persoon ging er een periode van twaalf jaar voorbij voordat de persoon terugkeerde naar zijn/haar goddelijke oorsprong. Ann R. Kinney: *Siva en Boeddha aanbidden*, Hawaï 2003, p 25.

⁵¹ De prins/koning werd beschouwd als een soort *Bodhisattva*, dat wil zeggen een persoon die de status van *Boeddha* heeft verkregen en daarmee toegang heeft tot *het Nirvana*, maar vanwege zijn mededogen met het lijden heeft de mensheid ervoor gekozen om te reïncarneren om de mens te helpen. Ann R. Kinney: *Siva en Boeddha aanbidden*. Hawaï 2003, p. 25.

⁵² P. Scheurleer: *Oude Indonesische bronzen*, Leiden 1988, p 11 e.v.

De kris gevesten met hun demonische verschijningen zijn waarschijnlijk een speciale versie van het in stand houden van deze verbinding. Dit soort goden worden in *het boeddhisme* vertegenwoordigd door de genaamd *Dvarapalas*⁵³, de beschermgoden. Het zijn oude gewelddadige goden, die verbonden waren met de chtonische krachten van de natuur. Zo'n gewelddadige god was *Siva*. Hij was oorspronkelijk de heer van de dieren (*Pashupati*), de ⁵⁴heerser van de natuur, de bewaker van de vruchtbaarheid en de god van de stormen. Hij werd de centrale god tijdens *de Oost-Javaanse periode* - in dezelfde periode moet de oorsprong van de kris worden geplaatst. Dus de god/demon figuren van de vroege gevesten zijn manifestaties van *Siva* of goden die aan hem verwant zijn, zoals *Raksasas/Yaksha's*, die de oude lagen van goden vertegenwoordigen, die de natuur en de destructieve demonen beheersten. Deze interpretatie wordt ondersteund door het feit dat verschillende van de oude typen van deze gevesten een fallus vertonen en door het feit dat de bladen tegelijkertijd de fallus voorstellen, het symbool van *Siva*. Een gemeenschappelijk kenmerk van bijna alle oude culturen en de hedendaagse primitieve culturen is dat destructieve demonen het niet kunnen verdragen om geconfronteerd te worden met de fallus of de vagina (de schede en *Ganja* vertegenwoordigen de vagina, zie Fig 1,14). ⁵⁵ De agressieve uitdrukking van de *Raksasa-gevesten* heeft echter dezelfde intentie om de destructieve demonen af te schrikken⁵⁶. Tegelijkertijd laat het gebogen hoofd van de figuren zien dat ze de deugden bezitten die de Indonesiërs het meest koesteren, namelijk geduld, toewijding en een standvastig karakter - die ook de demonen niet kunnen overwinnen⁵⁷. Hun naaktheid of de weinige kleren die ze dragen en hun lange haar dat op hun rug hangt, laten zien dat ze andere grote deugden bezitten, zoals ascese en meditatie. Deze deugden waren voor de oude Indonesiërs de manier om de grootste geestelijke en psychische vermogens en de uiteindelijke eenheid met god te bereiken. Dus *de Raksasa/Yaksha* gevesten zijn de bewakers van de kracht van de kris. Ze bewaken de eigenaar van de kris en stellen hem in staat om de *Naga-kracht* van de kris te hanteren en ze bewaken de kris als zodanig, zoals *de Dvarapala's* de tempel bewaken⁵⁸.

⁵³ *Dvarapala* (Sanskriet: *Dvar* = *ingang/poort* en *pala* = *bewaker*) betekent de bewaker van poorten en ingangen. Helena A. van Bommel, Rotterdam 1994, p. 1 en p. 132. In het Tibetaanse tantrisch boeddhisme waren het goden, die oorspronkelijk de natuurkrachten of oude vruchtbaarheidsgoden met een gewelddadig karakter vertegenwoordigden - de *Dharmapala's* - degenen die de *Dharma*, de leer, de religie beschermen.

⁵⁴ Zijn eerste afbeelding is te vinden op een Indiaas zegel uit 2500 v.Chr. Alain Daniélou: *De fallus*, Vernon 1995, p 51.

⁵⁵ In veel culturen zijn de demonen jaloers op de seksualiteit en de vruchtbaarheid van de mens. Ze proberen het te vernietigen, maar tegelijkertijd zijn ze er bang voor, omdat ze weten dat het hen zal overwinnen. Dat is de reden waarom de mannelijke en vrouwelijke voortplantingsorganen worden beschouwd als een symbool om het kwaad af te wenden. Jørgen Andersen: *De heks aan de muur*, Kopenhagen 1977 en Eibl-Eibesfeldt: *Det Præprogrammerede Menneske*, Kopenhagen 1975, p. 233.

⁵⁶ De demon *Rahu* schrok van het agressieve gezicht van *Bonaspasi*.

⁵⁷ Clair Holt: *Kunst in Indonesië*, New Haven en Londen 1967, p.142

⁵⁸ Twee *Dvarapala's* werden voor de Javaanse tempels geplaatst, zoals die bij de ingang van de *Gunungan*. Zie Fig 1,13.

Fig 1,18 a) (left) A *Dvarapala* figure in stone who guards the temple of *Kalasan*.
Area: Central Java.
Date: 8th-9th century.

(right) A *Dvarapala* in bronze.
He has a *Naga* as *Upavita* (the initiation cord) around his left shoulder.
Area: Central Java.
Date: 9th-10th century. Private collection.

Fig 1,18 b) A *Yaksha-/ ancestor* figure (type 1), sitting in the *Pralambapada* position on a throne of *Tumpals* decorated with floral design. Notice the phallus with a *Palang* inserted, which indicates his connection with fertility and *Sivaistic tantric* rites. His nakedness and long hair indicates he is an ascetic hermit, who meditates.
Area: Banten. Date: 17th century. (ivn.nr EDb 21).
The National Museum of Denmark, Copenhagen.

Central Javanese

Fig 1,18 c) A *Raksasa*-/ancestor figure (type 2), who assumes the same position as the figure Fig 1,18 b. He is an ascetic hermit, too, but his grinning mouth with the long pointed teeth shows that he is an aggressive *Raksasa*⁵⁹. His phallus has a *Palang* inserted, which indicates his connection with *Sivaistic tantric rites*, Area: Banten.

Date: 17th century,
(inv.nr 2887). SES, Museum für
Völkerkunde, Dresden

Fig 1,18 d) A *Siva Bahirava*/*Raksasa prince* (type 3) with an aggressive appearance sitting on a throne with alternating, reversed florally decorated *Tumpal* figures. The body and the face is painted red, which indicates aggressiveness, but it is balanced by the traces of gold on the hair, eye, teeth, necklace, *Tumpals* and the blue colour on the flower, which cools it down. A *Palang* is inserted in his phallus. In his left hand he is wearing a *Nagasari* flower (representing the tree of life) and his

⁵⁹ The *Raksasas* are Hindu spiritual demonic beings. They may be either friendly or unfriendly to gods and human beings. The *Yakshas* are often related to trees or springs in nature. They are half divine and half human beings. They are guardians of fertility and the hidden treasures in the underground. They, too, may be either helpers and friendly to human beings or they may be the opposite. Both are connected with *Siva*.

right hand is held in the position of the *mudra abhaya*⁶⁰. Area: Banten

Date: 17th century

(inv, nr, EDb 16). *The National Museum of Denmark, Copenhagen.*

The Stylized Ancestor/Raksasa/Yaksha

De demonische voorouder/godfiguur heeft vele vormen. In zijn meest gestileerde versie wordt het vertegenwoordigd door een ontkiemende plant of bloem. Het Midden-Javaanse gevest *Nunggak Semi*, wat de stam betekent die weer uitloopt, toont een combinatie van een beschermer, voorouder en plant. Als je naar de zijkant van het handvat kijkt, heeft het de vorm van een voorouder in een gehurkte positie. Het demonische beschermaspect wordt geïllustreerd door de twee demonische *Patra-Patra-masks*, die te zien zijn op de voorkant van het gevest (Fig 1,19 a). De naam van het gevest geeft aan dat het een boom is - de boom des levens, die weer ontkiemt, een symbool van wedergeboorte. Het wedergeboorte/opstandingsmotief behoort tot de basiservaring van de landbouwculturen, de planten die sterven en herboren worden zoals de voorouder wordt herboren door zijn nakomelingen⁶¹. Op bepaalde gevesten uit Madura is de symboliek van de plant nog duidelijker (Fig 1,19 b). Deze handvatten hebben de vorm van de bloem *Kembang Temu* (wilde gemberbloem)/ *Gaya Kembang (energiebloem)* die op het punt staat zich te ontfouten. Opnieuw in profiel zie je het silhouet van de gehurkte voorouder. Het verband tussen de voorouder, de dood, de reïncarnatie en de ontkiemende kracht wordt hier dus duidelijk gesymboliseerd. Veel onderzoekers hebben bedoeld, dat de stilering een indicatie was van een *islamisering*, aangezien je in de islam een verbod hebt op het afbeelden van mensen. Dit blijkt uit het feit dat de Noord-Javaanse geschutsfiguren steeds meer gestileerd worden naarmate je verder naar het oosten gaat⁶². Vanuit de Noordoost-Javaanse badplaatsen verspreidde de *islamisering* van Java zich. Het was echter niet de oorspronkelijke orthodoxe vorm van de *islam* die algemeen aanvaard werd in Indonesië, maar de mystieke *soefische* soort. Het had hetzelfde doel als het *Sivaïstische Tantrisme* dat een mystieke samensmelting in God was en het legde geen nadruk op formaliteiten. Daarom bleven de naturalistische figurale gevesten bestaan nadat de *islam* het had overgenomen. In de meest orthodoxe gebieden - de Noord-Javaanse badplaatsen en de Midden-Javaanse vorstendommen - zou je de gestileerde gevesten kunnen zien als een kniebuiging voor de *orthodoxe islam*. Maar aan de andere kant accentueerde deze ontkiemende figuur een andere zeer oude oorspronkelijke laag in de Indonesische cultuur, de symboliek van de levensboom. Dit wordt ondersteund door het feit dat het symbool van de spruit, dat de gestileerde gevesten vaak uitbeelden en/of bedekken, terug te voeren is op de *Dong-Son-cultuur* (zie p. 32).

Fig 1,19 a) *Nunggak Semi* hilt from *Surakarta*. Notice the stylized silhouette of the squatting ancestor and the demonic *Patra-Patra* masks.

⁶⁰ The *mudra* symbolizes renunciation and means "have no fear".

⁶¹ In dit verband kan worden vermeld dat de godin van de liefde en het ontkiemende leven, *Shri*, ook de godin van de dood is. W.F. Stuttenheim: *Studies in Indonesische archeologie*. 's-Gravenhage 1956, p. 80 noot 33.

⁶² Met uitzondering van het meest oostelijke deel van Java - het *Balambangan-gebied* dat tot 1720 *Sivaïstisch* bleef.

Fig 1,19 b) Hilt from Madura. It represents *Kembang Temu/Gaya Kembang* - the ginger flower/energy flower just about to unfold and a stylized ancestor/Raksasa in a squatting position. It also has some similarity to a phallus.

The Tumpal.

De troon, waar de naturalistische *voorouder/Raksasa/Yaksha-figuren* op zitten, benadrukt de grote macht die ze beheersen. Het is samengesteld uit afwisselend omgekeerde triangels, Tumpal-figuren, die een heel oud Indonesisch symbool zijn. Ze symboliseren de berg en de

levensboom, die wordt ondersteund door hun bloemdecoraties. Aan de ene kant is het een symbool waarvan de oorsprong teruggaat tot het neolithicum en aan de andere kant hand het is een van de basissymbolen in de *tantrische* ideeënwereld, die in de *Oost-Javaanse periode* de Indonesische cultuur doordrenkte. Hier stelt de omgekeerde driehoek de *Lingam* voor en de naar beneden gekeerde driehoek, de *Yonin*. Met andere woorden, het symboliseert de twee krachten die de wereld draaiende houden, de mannelijke en de vrouwelijke kracht. Dus de *voorouder/Raksasa/Yaksha-figuur* zit op het fundament van de wereld en bewaakt deze.

Fig 1,19 c) The throne composed of alternately reversed *Tumpals*, which the *ancestor/Raksasa/Yaksha* sits on. Notice the floral and sprouting design that indicates it is composed of the *Gunungan* symbol - the mountain/the tree of life. Further the alternately reversed triangles symbolize the *Lingam* and the *Yonin*.

Een ander basistype gevest is de vogelachtige gehurkte figuur met gevouwen armen. Aan de ene kant zou deze figuur *Jawa Demam* voorstellen, een persoon die lijdt aan "Jawa-koorts" (waarschijnlijk een malaria-aanval) en aan de andere kant zou het de vogel *Garuda* voorstellen, het ros van de god *Vishnu*. De legende over de oorsprong van het *Jawa Demam* gevest is als volgt: Een prins zei tegen zijn maker van kris hilt dat hij een gevest moest maken/uitvinden dat anders was dan alle andere gevesten die hij of andere gevestmakers ooit hadden geproduceerd. Als hij dat niet kon, zou de prins hem laten doden. De arme fabrikant van gevesten (*Imandihardjo*) kon niets verzinnen. Maar 's avonds zag hij de prins toevallig gehurkt zitten en rillen tijdens een koortsaanval. Het inspireerde hem om een gevest te hakken dat de prins in deze positie afbeeldde. Toen de prins het resultaat zag, werd hij er erg enthousiast over en de gevestenmaker redde zijn leven en werd door de prins beloond⁶³. Het is echter moeilijk te zeggen of er enige waarheid in deze legende zit. Maar in ieder geval wordt gezegd dat het gevest een prins vertegenwoordigt en als het ook een *Garuda-vogel* voorstelt, is het in overeenstemming met de Oost-Javaanse traditie om de prins als voorouder en god voor te stellen⁶⁴. Het handvattype is dus in lijn met het *Raksasa/Yaksha*-type gevest. *Martin Kerner* beschouwt de *Garuda-gevesten* als een verdere ontwikkeling van het naturalistische *Raksasa-gevest*. Zijn neus is steeds meer geaccentueerd totdat hij uiteindelijk als een snavel verschijnt⁶⁵. Verschillende van de handvatten lijken echter te duidelijk op vogels om deze verklaring bevredigend te maken. De *Garuda* is het ros van de god *Vishnu*. Dus je zou kunnen denken dat de gebieden, waar dit type gevest veel voorkomt, gebieden zouden kunnen zijn geweest waar *Vishnu* werd aanbeden in plaats van *Siva*. Deze accentuering van een van de drie hindoeïstische hoofdgoden, *Brahma*, *Vishnu* en *Siva* *in plaats van een van de anderen, is vrij gebruikelijk geweest binnen het hindoeïsme en vooral Siva en Vishnu hebben gestreden om het leiderschap*. Je zou daarom kunnen denken dat *Sumatra*, *Malakka*, *Celebes*, het zuidelijke deel van *de Filippijnen*, *Kalimantan op Borneo en de oostelijke eilanden, waar het Garuda-gevest in overhand was, vooral door het Vishnuïsme waren beïnvloed, terwijl Java en Bali door het Sivaïsme waren beïnvloed*. Het is mogelijk, maar helaas zijn er geen bronnen die de veronderstelling ondersteunen dat *Sumatra*, *Malakka* enz. in het bijzonder door het *Vishnuïsme* zijn beïnvloed.

Een andere verklaring is dat het *Garuda-gevest verband houdt met de verspreiding van de islam*. Dat wil zeggen dat de *Garuda-gevesten* vooral veel voorkomen op *Sumatra en Malakka, waar de islam voor het eerst voet aan de grond kreeg in Indonesië en zich met de kooplieden oostwaarts verspreidde naar Celebes, Borneo en Sumbawa*. Er kunnen verschillende redenen zijn om de voorkeur te geven aan het *Garuda-handvat*. Binnen het

⁶³ Volgens een *Maleisische* legende is het gevest gerelateerd aan een incident tijdens het bewind van *sultan Mansur Shah* in *Malakka*. De held *Hang Tuah* werd aangevallen door een *Javaan die ziekte of koorts veinsde totdat Hang Tuah binnen schootsafstand kwam*. Onnodig te zeggen dat de aanvaller snel werd weggestuurd door onze held. *David Henkel: Het Maleisische schiereiland Keris: Peninsular Kerises op het internet*.

⁶⁴ W.F. Stuttenheim: *Duizend jaar oude professie aan de vorstelijke hoven van Java*. *Studies in Indonesische archeologie*. 's-Gravenhage 1956, p. 66. Zie p 27-28.

⁶⁵ *Martin Kerner: Keris-Griffe, Zürich 1996, p 15*

soefisme heb je een grote mythologische vogel, Simugh genaamd, ⁶⁶die symbool stond voor het hoogste spirituele element van de mens. Het werd bekend in India met de introductie van de *islam* en werd geassimileerd met de *hindoeïstische Garuda*. Omdat de *Garuda* al in de *hindoeïstische tijd* in Indonesië een populair symbool was, dat ook symbool stond voor de

46

bevrijding van de ziel ⁶⁷, is het gemakkelijk te begrijpen waarom het gemakkelijk geaccepteerd zou kunnen zijn door de Indonesiërs die zich tot de islam hadden bekeerd. Verder behield de gehurkte figuur van het gevest de link met de diepgewortelde Indonesische vooroudercultus, die goed aansloot bij het *soefische* idee van de *Garuda* die de hoogste spiritualiteit van de mens vertegenwoordigt. Tegelijkertijd was het een passend symbool van de reizende kooplieden die de islam verspreidden. Ze reisden snel van plaats naar plaats als de vogel die op het gevest is afgebeeld. Maar waarom gebruikten de *Javanen* niet ook het *Garuda-gevest* toen ze zich tot de islam bekeerden? De verklaring zou kunnen zijn dat *het Sivaïsme* te diep geworteld was in de Javaanse cultuur om door de *Garuda* te worden verdrongen. Mubin Sheppard geeft een andere verklaring ⁶⁸. Hij denkt dat het *Garuda-gevest* uit een andere traditie komt, namelijk de traditie van het Cham-volk in Zuid-Vietnam. Er wordt gezegd dat ze krissen met *Garuda-gevesten* hebben geproduceerd, die de Maleiers mogelijk hebben beïnvloed. De *Javanen* hadden deze invloed niet en bovendien hadden ze een lange traditie van de *Râksasa* beschermers in hun tempels. Dat zou de reden kunnen zijn waarom ze na de *bekering tot de islam* het *Raksasa-gevest* behielden. Bovendien waren de *Javanen* geen reizend volk zoals de *Atjeh-bevolking* in Noord-Sumatra, de *Boeginezen* op Celebes en de *Maleiers* ⁶⁹ in Malakka, die allemaal krissen met *Garuda-gevesten* hadden. Dus hielden de *Javanen* vast aan het symbool dat verbonden is met aarde en land, het *Raksasa-gevest*.

a)

b)

c)

⁶⁶ Het wordt beschreven in het Perzische epos *Shah-nama* dat omstreeks 1000 na Christus is opgeschreven. Het heet *Simugh*. Keld von Folsach: *Fabel væsener fra Islams verden*, Kopenhagen 1991, p 4 en 21.

⁶⁷ De *Garuda-vogel* stal de *Amrita* (de drank van onsterfelijkheid) van de goden om het aan de *Naga's* te geven als losgeld om zijn moeder uit hun gevangenschap te bevrijden. Het werd gezien als een symbool van de bevrijding van de ziel uit haar aardse gevangenschap. *Garuda* was de aartsvijand van de *Naga's*.

⁶⁸ Mubin Sheppard: *Taman Indera, Maleisische decoratieve kunsten en tijdverdrijf*, Oxford 1972, p 128

⁶⁹ Maleis betekent reizende mensen.

northern part of the Peninsula of Malacca.

Fig 1,20 a, b, c, d) Four different versions of the *Garuda* hilt:

- a) A *Jawa Demam* type in ivory from Central Sumatra/The Peninsula of Malacca.
- b) A *Jawa Demam* type in rhino horn from Aceh, North Sumatra.
- c) A *Pangulu* type in ivory from Celebes.
- d) A *Tajong* (kingfisher) type in ebony wood decorated with *suasa* and gold ornaments from Pattani, the

d)

47

Het schip

De kris als schakel tussen de wereld van de geesten en de mens wordt verder ondersteund door de symboliek van het bovenste deel van de schede, dat de vorm heeft van een ouderwets schip of boot, de ⁷⁰maanboot, de verblijfplaats van de culturele held *Panji*⁷¹. In de Indonesische taal wordt het *Gambar* of *Wrangka* genoemd. Het woord *Wrangka* ligt dicht bij het Proto-Austronesische woord *Wanka*, wat kano betekent⁷². Het schip heeft altijd een belangrijke rol gespeeld in Indonesië, aangezien Indonesië een eilandenrijk is. Het grote belang ervan wordt ondersteund door de vele mythen over hoe de eerste voorouder, man of vrouw, prins of prinses, die de dynastie stichtte, van ver aan boord van een schip arriveerde. De boot van de krisschede werd op dezelfde manier gezien als het geest- of zielschip dat de voorouder naar de wereld van de mensen bracht. Dus net als de boom des levens was de *Wrangka* - de boot van de kris een bemiddelaar tussen de wereld van de geesten en de wereld van de mensen. De kris verbeeldt deze situatie wanneer hij zich in zijn schede bevindt. Dan zie je de gehurkte gevestfiguur in zijn boot zitten op dezelfde manier als de voorouders zijn afgebeeld in het oude origineel - en de meer primitieve culturen fx in de Babar-archipel in Oost-Indonesië.

soul boat. Male grave marker

Fig 1,21 a,b,c,d) a) A *Raksasa/Bima* in his soul boat, Area: Tegal, North Western Java.

b) A stylized *Raksasa/ancestor* in his soul boat.

Area: Mataram, Central Java.

c) An ancestor in his soul boat. Area: The island of Babar, East Indonesia.

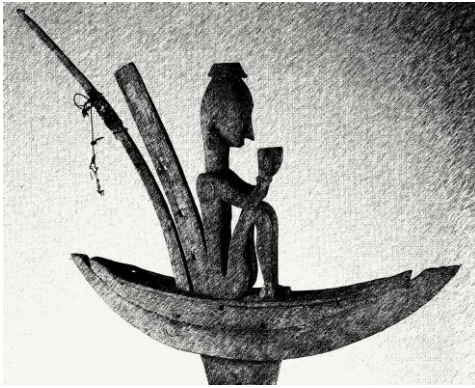
d) A stylized ancestor in his

⁷⁰ W.H. Rasser: *Panji*, De cultuurheld, Den Haag 1959, p 287-88 .

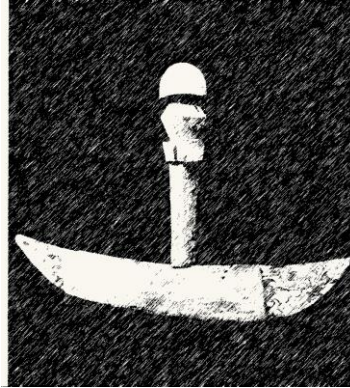
⁷¹ *Panji* is een culturele held die de kris en het *Wayang* theater naar Indonesië zou hebben gebracht. Hij zou aan het einde van de 12e eeuw over het koninkrijk *Jenggala* hebben geregeerd . Endang Sri Hardiari en Pieter ter Keurs: *Indonesië, Ontdekking van het verleden*, Leiden 2005, p 109.

⁷² Jerome Feldman: *Boog van Acestors*, Los Angeles 1994, p 24

a)

b)

c)

d)

48

De Lotus

De lotus is zowel in het *boeddhisme* als in het *hindoeïsme* een *basissymbool*. Het symboliseert de kosmos in de vorm van de vrouwelijke baarmoeder waaruit al het leven wordt geboren. Waarschijnlijk is het terug te voeren op de matriarchale religies, waarmee de latere *Arische* religies zich moesten verenigen⁷³. In de hindoeïstische mythologie groeide de eerste lotusbloem uit het water van de eeuwigheid met de god van de schepping, *Brahma*, in zijn schoot en daardoor werd hij de stamvader van de hele schepping. Dat is de reden waarom de lotus onder alle goddelijke manifestaties wordt geplaatst. Een lotusbloem met vier bloembladen kan rond de mond van de schede worden geschilderd. In deze versie symboliseert het de vier hoeken van de wereld. Het blad vult het midden en vertegenwoordigt de vereniging van het vrouwelijke en het mannelijke (*Lingam-Yonin*) als een symbool van vruchtbaarheid en regeneratie en met de voorouderfiguur in het midden als de heerser van de wereld. De meest gebruikelijke voorstelling van de lotus op de kris is echter de *Mendak/Selut* waarin of waarop de figuur van het gevest rust, die de *Yaksha/Raksasa/voorouder* symboliseert die rust in de baarmoeder waaruit al het leven wordt geboren.

a)

b)

c)

d)

⁷³ De matriarchale religies zijn de oorspronkelijke Indiase religies. De vrouw had de overhand in deze religies vóór de invasie van de *Ariërs* rond 2000 voor Christus met hun mannelijke goden.

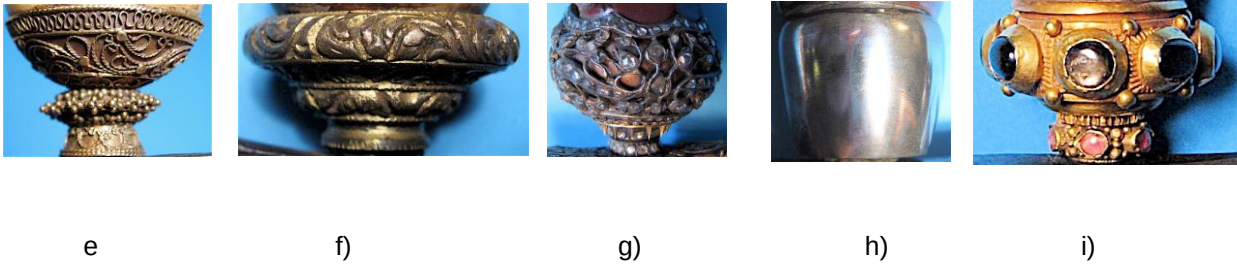

Fig 1,22 a, b, c, d, e, f, g, h, i) Different types of *Mendaks* and *Seluts* from different part of Indonesia and the Peninsula of Mallaca representing various version of the lotus flower:

Mendaks:

- a) Banten,
- b) *Parijoto* type from Yogyakarta/Surakarta.
- c) Madura.
- d) *Angkup Randu* type from Madura.

e) Celebes

f) Sumatra/Malacca, *Seluts*:

e) Surakarta,

h) Pattani, the northern part of the Malaccan Peninsula.

i) Balinese *Selut* and *Mendak* (ring)

49

De rijst

De rijst is de materiële basis van de hele Indonesische cultuur. Het wordt gesymboliseerd door de gegranuleerde filigraanversieringen op de *Mendaks/Seluts*. Het meest voorkomende type *Mendak* uit Midden-Java wordt verder *Parijoto* genoemd (zie Fig 1,22 b) wat gezwollen rijst betekent. De *Mendak/Selut* is dus beladen met de vruchtbaarheid van de rijst, die als het ware de basis vormt van de vooroudergestelfiguur. Op deze manier symboliseert het dat de basis van de voorouder is om degene te zijn die vruchtbaarheid levert. Tegelijkertijd is de *Mendak/Selut* de verbindende schakel tussen de bovenwereld van de voorouders (het gevest) en de onderwereld van de *Naga* (het zwaard). De *Mendak/Selut* symboliseert dus ook, dat vruchtbaarheid zowel verbonden is met de onderwereld als met de bovenwereld en dat het beide nodig heeft om te groeien. Daarnaast heet het meest voorkomende *Pamor-patroon Beras Wutah*, wat verspreide rijst betekent. Je zou dus kunnen zeggen dat de kris een symbool is van zowel de spirituele als de materiële vruchtbaarheid.

Tantrisme

De kris is niet alleen een wapen, maar ook een object van meditatie om in contact te komen met de voorouders en de geestenwereld. De symboliek geeft aan dat het verbonden is met het *tantrische Sivaïsme*⁷⁴. De *Tantrische* leer is een rituele leer. Het legt de nadruk op magische formules, rituele praktijken zoals rituele geslachtsgemeenschap en via meditatie op godenbeelden, rituele woorden (*mantra's*) en symbolen om zich te verenigen met de hoogste mannelijke en vrouwelijke principes en daarmee de dualiteit van de wereld uit te

⁷⁴ De polariteit van het mannelijke en het vrouwelijke principe, waar de kris van doordrenkt is.

doven om bevrijding (*moksha*) te bereiken. Tijdens de laatste decennia van de Midden-Javaanse periode (het begin van de 10e eeuw) kreeg het *Tantrisme*, geïmporteerd uit Oost-India, een sterke voet aan de grond in zowel *boeddhistische als hindoeïstische religieuze praktijken* ⁷⁵. Het was echter vooral in de 13e eeuw dat een speciaal soort *Tantrisme* vooruitgang boekte, het *Siva Bhairavaïsme*. Nu werd het verschrikkelijke aspect van Siva aanbeden door middel van rituelen die meditatie op begraafplaatsen bevatten, het offeren van dieren en mensen, rituele geslachtsgemeenschap enz. Op deze manier probeerden ze zich te verenigen met *Siva Bhairava* en daardoor zijn macht te verwerven om demonen en vijanden te overwinnen. Deze verschuiving is duidelijk te zien in de Oost-Javaanse kunst, waar de demonische aspecten zowel in de beeldende kunst als in de literatuur opvielen⁷⁶. Dit helpt te verklaren waarom de krisses fx demonische gehandvatfiguren hebben en waarom het lemmet van een kris wordt gezien als een fallus en een *Naga*, die allemaal centrale symbolen zijn van het *Sivaïstische Tantrisme*. Verder geeft het de periode van het ontstaan van de kris aan. Over het algemeen *komt de Naga niet voor in de Indonesische kunst vóór de Oost-Javaanse periode* en omdat de ⁷⁷Naga zo'n centraal symbool van de kris is, geeft dit aan dat de kris mogelijk in deze periode is ontstaan.

50

De Kris als symbool van de cultuur en de geschiedenis van Indonesië.

Uit de beschrijving van de symboliek van de kris hierboven blijkt dat de kris een centraal symbool is in Indonesië. De kris met al zijn symboliek dringt door de vele lagen van de Indonesische cultuur heen en verenigt honderden jaren van verschillende overtuigingen en houdingen, gaande van de aanbidding van de boom des levens, de berg en de voorouders in de *megalithische periode tot de boeddhistische en hindoeïstische goden* en uiteindelijk tot *de islam verenigd met het tantrisme in de Garuda* cijfer. Het is misschien moeilijk te begrijpen hoe de Indonesiërs zoveel in één item konden stoppen, de kris. Maar voor de Indonesiërs staat het geloof in een onschendbare, mystieke en goddelijke kracht of energie centraal. Deze kracht doordringt het hele universum en het is in staat om elke vorm aan te nemen, van de meest ruwe tot de meest subtiële. Het is de reden waarom er geen scherp verschil is tussen organisch en anorganisch materiaal, omdat alles in stand wordt gehouden door dezelfde ondeelbare kracht⁷⁸. Het zorgt ervoor dat het primitieve geloof in geesten, demonen en voorouders, het sjamanistische geloof, *de tantrische mystiek, het boeddhisme, het sivaïsme en de islam* ⁷⁹ zich als één geheel kunnen verenigen, wat de kris kan

⁷⁵ Jan Fontain: *De sculptuur van Indonesië*, VS 1990, p 50.

⁷⁶ De dreiging van de invasie van Indonesië door *Khubilai Khan* (1215-1294), die zich tot het *tantrisme* had bekeerd, zou vooral de bekering tot *Siva Bhairava* in Indonesië hebben veroorzaakt.

⁷⁷ De Oost-Javaanse periode loopt van 930 - 1528 na Christus.

⁷⁸ Helen I. Jessup: *Court Arts van Indonesië*, New York 1990, p 84.

⁷⁹ *Koning Airlangga* (1019-1049) die in 1019 het Oost-Javaanse koninkrijk *Kahuripan* stichtte, vaardigde een decreet uit waarin hij aankondigde dat de drie religieuze overtuigingen, *het Mahayana-boeddhisme, het tantrische hindoeïsme* en de cultus van de voorouders gelijk waren. Deze houding is in de loop van de geschiedenis van Indonesië gehandhaafd en helpt ook te verklaren hoe de Indonesische kunst en cultuur

omarmen en doorgeven. Tegelijkertijd is de kris vooral verbonden met *Siva Bhairava*, omdat de zeer centrale symbolen zoals de *Naga*, de *Râksāsa*, *het* hoofd van de Bonaspati, *de berg*, *de* Lingam-Yonin en de Ganesha zijn allemaal symbolen die hem als gemeenschappelijke noemer hebben.

zoveel elementen van zo verschillende religieuze overtuigingen hebben kunnen bevatten. Martin Kerner: *Ursprung der frühen Kerise*, Kirchdorff 1998, p 9.

De magie van de Kris

Een magisch object is een object dat via de symboliek die het object bevat in staat is om een verbinding te creëren met sterke onbewuste innerlijke beelden, suggesties, impulsen en fantasieën, die het bewustzijn van de personen, die geloven in het schema van dingen dat het object suggereert, zullen beïnvloeden en misschien wel overspoelen. De Indonesische kris is zo'n object vol symboliek en verbonden met de oudste en diepste lagen van het Indonesische geloof. Daarom is het geen wonder dat het zo diep verbonden is met magie en religieus geloof.

In de overtuiging van de Indonesiërs is de wereld gevuld met creatieve energie die in verschillende vormen kan voorkomen. Dit idee brengt teweeg dat het geloof in geesten, voorouders, magie, Boeddhisme, hindoeïsme en islam kunnen zich verenigen zonder problemen te veroorzaken. Door offers aan de goden en verschillende magische rituelen kunnen ze contact maken met deze onzichtbare wereld en deze in de gewenste richting beïnvloeden. De kris is, omdat hij zoveel symboliek bevat, een belangrijk instrument om dit contact tot stand te brengen. In elke kris manifesteert deze energie/kracht zich in een speciale vorm.

Het magische ontwerp van de Kris

De kracht van een kris blijkt uit het ontwerp (de *Dapor*, *Prabot* en *Pamor*), de kleur van het ijzer en staal, speciale markeringen of scheuren in het lemmet, het geluid dat men hoort als men met een vinger op het lemmet tikt, de nerven in het hout van het gevest en de schede⁸⁰. Het vertelt je allemaal wat voor soort kracht de kris bevat, waar het goed voor is en hoe je je ertoe kunt verhouden. De Indonesiërs gebruiken het woord *Tuah* of *Isi* om de bijzondere kracht van de kris te beschrijven. *Tuah* betekent geluk, geluk en magische kracht en *Isi* betekent inhoud of substantie. Voor de Indonesiërs kan het betekenen dat een speciale kris zich kan verhouden tot een speciaal soort kracht in de kosmos. Het is als een ontvanger die is afgestemd op een speciale frequentie die je kan verbinden met een bepaalde spirituele kracht in het Universum die je dan kunt beheersen en gebruiken voor je doel. Tijdens het smeedproces verenigde de Empu verschillende metalen zoals ijzer uit de aarde en ijzer uit meteorieten - de hemel en daardoor ontstond een speciale ontvanger.

De Empu doordrenkt de Kris met magische kracht

Na het smeedproces wekte de Empu de kracht van de kris op door middel van verschillende rituelen. Hij schakelde als het ware de elektriciteit van de ontvanger in. Maar hij deed meer dan dat. Door zijn bijzondere kennis, zijn persoonlijkheid en zijn bijzondere mentale kracht was hij in staat om de kris te doordrenken met bijzondere kwaliteiten, zowel goede als slechte. Het was echter vooral belangrijk dat de *Tuah/Isi* van de kris overeenkwam met de persoon voor wie de kris werd geproduceerd. Als het te sterk was,

⁸⁰ Op Bali wordt over krisses, die werden geassocieerd met vechten en oorlog, nog steeds gesproken over "hete dingen" en hun kracht wordt vaak voorgesteld als vlammen, een vuur dat symbolisch wordt nagebootst in de rode offers die elke *Tumpek Landep* (zaterdag-Kliwon in de week van *Landep* (wat scherp betekent)) worden gebracht. Op die dag worden krisses uit hun heiligdommen gehaald, liefdevol schoongemaakt en ingewreven met olie, gezuiverd met wijdwater en voorzien van offers. De belangrijkste hiervan, de *Tebasan Pasupati*, waarvan de ingrediënten volledig rood zijn, laadt hun *Kasaktian* (kracht) op). M.J. Wiener: Zichtbare en onzichtbare rijken, Chicago en Londen 1996, p 64 en 68.

zou het zijn bewustzijn kunnen overspoelen en de persoon overweldigen, en als het te sterk was, zwak kan het nutteloos zijn. De kris werd inderdaad gezien als het alter ego van de persoon, wat bedoeld was om hem aan te vullen en te versterken.

52

Isi/Tuah

Volgens *Ing. Tammens* waren er verschillende meningen over de *Isi/Tuah* van de kris. Sommigen dachten dat de *Isi/Tuah* bewusteloos was. Het was als een robot die door bepaalde rituelen werd bestuurd. Anderen dachten dat het een eigen persoonlijkheid had met een hoge mate van bewustzijn en intelligentie die de mens te boven ging om te begrijpen. Verder dachten sommigen dat de *Isi/Tuah* van de kris was als een klein kind dat werd beïnvloed door de persoon die het bezat of had bezeten en wat ermee was gebeurd. Dit idee betekende dat op Sumatra men geloofde dat hoe meer mensen een kris had gedood, hoe meer de *Isi/Tuah* groeide en hoe sterker een persoon nodig was om hem te dragen. Het absorbeerde als het ware de macht van degenen die het had gedood en de waarde ervan groeide. Als het vooral veel mensen had gedood, werd het als een heilig object beschouwd. Zo'n kris is misschien moeilijk te controleren⁸¹. Het zou bloeddorstig kunnen zijn en het zou, als je niet sterk genoeg was om de kracht van de kris te beheersen, 's nachts kunnen rondzwerven en mensen kunnen vermoorden om zijn dorst te lessen⁸². Het was *Ampuh* geworden⁸³. Speciale indicaties toonden aan dat dergelijke oncontroleerbare krachten aanwezig waren, bijvoorbeeld als de punt was gespleten of als er scheuren in het blad zaten. Het geloof in de kris dat het in staat was om de geest van mensen te absorberen, zorgde er soms voor dat je een persoon ritueel doodde - meestal een meisje - van wie de geest tijdens het smeedproces op de kris werd overgebracht. Een andere versie van dit verhaal vertelt dat haar geest toegewijd was aan de kris en aanvankelijk door haar natuurlijke dood de kris binnenging. Er wordt ook gezegd dat de beste messen werden gehard in het bloed van een slaaf⁸⁴. In het verlengde hiervan was het in Madura een gewoonte om de punt van de kris in de hersenen van een slang (*Tjatjap*) te dopen en zo de kracht van de slang over te brengen op de kris.

Counter Magie

Er waren verschillende vormen van tegenmagie bekend. Men zou naar de *Pawang* kunnen gaan - tovenaars, die iemand onkwetsbaar kon maken voor verschillende metalen. Het was echter bijna onmogelijk om jezelf te beschermen tegen zeer sterke krissen fx de *Majapahit-kris*. Het was ook moeilijk om jezelf tegen goud te beschermen, dus krissen met gouden inleg op hun messen werden als bijzonder effectief beschouwd⁸⁵. Het trekken van de kris van een ander uit zijn schede zou als een ernstige overtreding worden gezien,

⁸¹ M.J. Wiener kreeg op Bali te horen dat krissen die bloed hadden geproefd, gevaarlijk waren om te ontmantelen - want de *Kala* in hen wil meer. Zo'n kris kan ervoor zorgen dat een man amok maakt. Dus wanneer ze uit de schede worden gehaald, is er een *Tabuh Rah*, een bloedoffer. M.J. Wiener: *Zichtbare en onzichtbare rijken*, Chicago en Londen 1996, p 68.

⁸² G.B. Gardner: *Keris en andere Maleisische wapens*, Singapore 1936, p 56-57.

⁸³ Ampuh is een magische kracht, die moeilijk te beheersen is. David van Duuren; *De Keris*, Wijk en Aalburg 1998, p 61

⁸⁴ G.B. Gardner: *Keris en andere Maleisische wapens*, Singapore 1936, p 57.

⁸⁵ Ibidem, blz. 131 e.v.

omdat *het zijn Pador* zou onthullen, en dus zou het mogelijk zijn om een magic manipulation with the owner. In order to cover the *Pamor* of the kris entirely, some krisses have *Ganjas* without *Pamor* (*Ganja Wulung*, see chapter 4 Fig 27). The sheath was seen as a protection of the kris. It protected the kris from harmful magic influences from the outside and it protected the environment from the magic power of the kris. It is the reason why many sheaths and hilts have symbols which protect from evil like fx the tree of life, the *Bonaspati-head*, and the hilt figures *Raksasas/Yakshas*, *Garudas* and both the hilts and the sheaths are produced from wood that contains fortunate or protective powers.

53

De opslag van de Kris

Wanneer de kris niet in gebruik was, werd aanbevolen om hem in de schede te steken en met de punt naar beneden te hangen om niet naar iemand te wijzen. In Midden-Java werd het in een zak (*Singep*) gedaan als het niet in gebruik was. Vooral fijne *Pusaka-krisses* (erfstukken) werden in een kist op een kussen (*Pasaréan* = slaapplaats) geplaatst. In Madura en in Midden-Java had je speciale krisborden versierd met houtsnijwerk waaraan bijzonder belangrijke krissen werden opgehangen en waar je ze offers kon brengen. Toen de kris op deze manier werd geplaatst, beschermde hij het huis en zijn bewoners⁸⁶. Op Bali hadden aristocraten net binnen de ingang van het huis een kris houder om de kris van een bezoeker te plaatsen. Het kan een bewaker voorstellen, een *hindoegod*, een van de *pandawa's*, een demon, een kleine Chinese bediende of een dierenfiguur.

Het behoud van de kracht van de Kris

Om de magische kracht van de kris in stand te houden waren riten en offers nodig. Eenmaal per week werden er offers aan de kris gebracht. Eenmaal per jaar werd de kris gereinigd en geblauwd tijdens een groter ritueel. De *Pusaka krisses* die in het achterste deel van het huis waren opgeslagen, de *Kebongan genaamd*, werden eruit gehaald. Voedsel, wierook en bloemen werden aan hen geofferd. De messen werden gereinigd in kokosmelk en de blauwheid van het lemmet werd versterkt door het in te wrijven met een mengsel van limoensap en arseen. Daarna werden ze gepolijst en geolied. Andere krisses, die toebehoorden aan mensen die het zich niet konden veroorloven om voor zo'n ritueel te betalen, mochten hun krisses blauw maken in hetzelfde mengsel van arsenicum en limoensap. Op deze manier hadden deze krisses een deel van de macht van de *Pusaka krisses*.

Het was niet mogelijk om een kris te verkopen en toch zijn kracht te behouden, daarom werden ze altijd als geschenk aangeboden. Dus als je iemands kris wilde kopen, moest je de eigenaar van de kris (vaak via een tussenpersoon) een passend geschenk geven en de eigenaar van de kris zou je dan de kris aanbieden. Al met al moest je krisses je respect tonen. Zonder de uitdrukkelijke toestemming van de eigenaar van de kris werd het als een doodzonde beschouwd om de kris aan te raken of uit de schede te trekken. Als je de kris uit zijn schede mocht trekken, tilde je hem op naar je voorhoofd of je oor om ernaar te luisteren en hem te begroeten.

De manier waarop de Kris zijn wensen uitdrukt

⁸⁶ G en B. Solyom : De wereld van de Javaanse kris, Honolulu, USA 1978, p 60-61.

Door middel van dromen kon de kris uitdrukken of hij niet tevreden was met zijn schede of dat hij offers miste. Als dat zo is, kan de eigenaar van de kris dromen over een oude man of vrouw die naar zijn huis kwam en om een nieuwe jurk of om wat eten vroeg, wat betekende dat de kris een nieuwe schede wilde of offers nodig had⁸⁷. De receptioniste van een hotel in Yogyakarta, waar we in 1990 verbleven, vertelde me dat hij een *Pusaka* kris had, die een vrouwelijke geest (*Sakti*) had. Zelf kon hij het niet zien, maar zijn vijfjarige zoon wel vanwege zijn onschuld. Het had de kracht om dingen te vinden die verloren waren gegaan als je tot het bad.

De magische kwaliteiten van de Kris

Het respect voor de kris was een natuurlijk gevolg van het feit dat de kris zo'n krachtig instrument was. Het was fx instantie in staat om te genezen. Als *de Dukun* (sjamaan/genezer) tijdens een ceremonie een speciale kris (vaak een *Majapahit-kris*) in een glas water doopte en de

54

De zieke dronk het water, het werd verondersteld de persoon te genezen. Maar Sommige Krisses waren zo krachtig dat alleen al hun aanwezigheid zou kunnen genezen. In 1880-81, toen een epidemie zich verspreidde in Yogyakarta, werd de staatskris *Khaji Toenggoel* in de stad rondgedragen om het te stoppen. Maar je moest wel heel voorzichtig zijn met zo'n kris. Niet iedereen was in staat om het aan te raken. Als een verkeerde persoon het aanraakt, kan hij ernstig ziek worden⁸⁸. Krisses zou kunnen optreden als vroedvrouw. Er was een speciaal ritueel voor nodig. De barende vrouw bond een touwtje om haar middel, als symbool van wat de bevalling in de weg stond. De man tilde toen de kris boven zijn hoofd om hem te eren, knipte het touwtje door met de kris en toen moest het kind zonder problemen geboren worden⁸⁹. *Majapahit*-krisses met *Pamor Adeg* werden verondersteld branden te voorkomen door het op het vuur te richten en het vuur zou een andere richting uitgaan. Bepaalde krisses waren in staat om natuurrampen te voorkomen, gifstoffen te elimineren en wilde dieren te verjagen. Als je een succes wilt zijn met vrouwen, moet je een kris met een gat in het mes bemachtigen. Als je door het gat naar een vrouw keek, zou ze betoverd zijn en verliefd op je worden. De kris was je helper en alter ego. Vooral gezegende en krachtige krisses werden *Bertuah* krisses genoemd. Het zou je helpen om verder te komen in de wereld en je waarschuwen en beschermen tegen gevaren. Het zou in zijn schede kunnen rammelen als er gevaren waren. Bepaalde krisses vochten als het ware in hun eentje en sommigen waren in staat om een vijand af te schrikken. Er wordt verteld dat *Sunan Giri Raden Pateh* een speciale kris gaf voor zijn aanval op het *Majapahit Koninkrijk*. Als je deze kris op de vijand richtte, zou er een zwerm wespen uit zijn punt tevoorschijn komen en de vijanden aanvallen en doen vluchten⁹⁰. De kracht van dit soort krissen werd als zo groot beschouwd dat als je de kris in de voetsporen van een vijand stak of tegen hem richtte, hij verondersteld werd te sterven.

⁸⁷ G en B. Solyom : De wereld van de Javaanse kris, Honolulu, USA 1978, p 29

⁸⁸ J. Engel: Geschiednis en algemeen overzicht van de Indonesische Wapensmeedkunst, 1980, p 10.

⁸⁹ H, Geertz: De religie van Java, Illinois 1960 p 43.

⁹⁰ Thomas Stamford Raffles: De geschiedenis van Java, Oxford 1965, deel 2 p 126.

De *Pusaka krisses* van de prinsen werden beschouwd als extreem machtig, vooral krisses die door vele generaties werden geërfd. Ze werden beschouwd als de krachtigste stukken van alle *Pusaka-stukken* (erfstuk). In het verhaal over de verovering van Bali door het *Majapahit Koninkrijk* in de tweede helft van de 14e eeuw wordt getoond hoe belangrijk ze kunnen zijn. Om het gebied te regeren had de eerste minister *Gaja Mada* de viceregent *Sri Kresna Kakapisan* geïnstalleerd. Hij stuitte op zoveel weerstand dat hij *Gaja Mada* vroeg om terug te mogen keren naar *Majapahit*. In antwoord op dat verzoek stuurde hij zijn eigen *Puksaka kris Durga Dingkul* naar hem toe. Deze kris had een *Durga-kop* op zijn lemmet, die elke vijand deed vluchten als hij uit zijn schede werd getrokken, omdat de godin van de dood voor hem verscheen. Door middel van deze kris was hij in staat zijn vijanden te overwinnen en het werd een van de sterkste manifestaties van de macht van de prinsen van deze familie tot op de dag van vandaag⁹¹. *T.S. Raffles* vertelt dat toen *Susunan Tegal Arum* in 1677 uit Mataram vluchtte, hij gedwongen werd zijn twee dochters en zijn kroon achter te laten. Hij slaagde er echter in om de belangrijkste voorwerpen mee te krijgen, de *Pusaka-kris Mása Núlar* en de *Puksaka-speer Kiái Paléret*. Later wilde hij ze aan zijn zoon *Pangéran Adipati* overhandigen, maar hij weigerde ze in ontvangst te nemen. Dus in plaats daarvan schonk de *Susunan* de *Pusaka-kris* en de speer aan zijn andere zoon *Pangeran Púger*. Deze zoon keerde terug naar Mataram en omdat hij in het bezit was van de *Pusaka-wapens* slaagde hij erin troepen te verzamelen en het rijk te heroveren. Dus degene die in het bezit was van de *Pusaka-wapens* was degene die

55

was in staat om de prinselijke macht in te halen⁹². De Nederlanders hadden geen begrip van het belang van de *Pusaka-kris*. Dus toen ze *Pangéran Purbáya* in 1679 hadden verslagen, wilden ze dat hij zijn kris en persoonlijke sieraden zou leveren. Deze eis vond de prins de grootste vernedering en daarom volstrekt onaanvaardbaar. Het overhandigen van zijn *Pusaka* was hetzelfde als de vernietiging van zijn eigen eer en de eer van de familie. Hij besloot daarom koste wat het kost 's nachts te vluchten. Hij slaagde erin te ontsnappen en zette de opstand voort. In lijn hiermee weigerde de prins *Panambákan Giri* in 1679 zijn belangrijkste *Puksaka-kris* aan de prins van Mataram te overhandigen en daarom werd hij geëxecuteerd⁹³. Het geloof in het vermogen van de kris om zijn eigenaar macht, bescherming en invloed te geven, wordt tot op de dag van vandaag behouden. Aan het einde van de jaren 1920 vaardigde de sultan van *Belawan-Deli* op Sumatra een proclamatie uit. Hij verkondigde dat hij in het bezit was van een kris die uit de ziel van het staal was vervaardigd. Deze kris bleef met tegenzin in de schede zitten en gedroeg zich onrustig als hij uit zijn schede werd getrokken. De proclamatie was bedoeld als een waarschuwing aan zijn onderdanen en er wordt verteld dat er van nu af aan vrede en rust heerste in zijn rijk⁹⁴. Er wordt ook verteld dat *president Soekarno* *Keris Sakti* (heilige krisses) verborgen droeg in zijn wapenstok, die hij altijd droeg tijdens massabijeenkomsten⁹⁵. Zij beschermde hem en versterkte zijn gezag.

⁹¹ Margaret J. Wiener: *Zichtbare en onzichtbare rijken*, Chicago, Londen 1995, p 112 e.v.

⁹² Thomas Stamford Raffles: *De geschiedenis van Java*, Oxford 1965, deel 2 p 165.

⁹³ Thomas Stamford Raffles: *De geschiedenis van Java*, Oxford 1965, deel 2 p 171-175.

⁹⁴ J. Fabricius: *Den Indonesiske Kris*, *Vaabenhistorisk Tidsskrift* bd 21 p 120.

⁹⁵ Moerbirman: *Keris en andere wapens van Indonesië*, Jakarta 1970, p 13.

